

**A KITERJESZTETT JOGOS VÉDELEM PROBLÉMÁI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TÖRVÉNYI
VÉLELEMRE**

2014.

Tartalomjegyzék

1. ALAPVETÉS.....	3
2. A JOGOS VÉDELEM FEJLŐDÉSE EURÓPÁBAN AZ ÓKORI, A KÖZÉPKORI ÉS AZ ÚJKORI JOGI GONDOLKODÁSBAN.....	5
2.1. Ősi társadalmak	5
2.1.1. Athéni demokrácia	5
2.1.2. Római jog	6
2.2. Középkor	7
2.3. Újkor	9
3. A JOGOS VÉDELEM JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI MAGYARORSZÁGON....	11
3.1. Jogos védelem kizárólag az emberöléssel kapcsolatban	11
3.2. A jogos védelem szabályozásának áthelyezése a Különös Részből az Általános Részbe	14
4. A JOGOS VÉDELEM HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSA	16
4.1. „Megelőző” jogos védelem	16
4.2. A tradicionális jogos védelem	19
4.3. A szituációs jogos védelmi helyzet, avagy a törvényi védelem	20
4.3.1. A személy elleni támadások	20
4.3.1.1. A jogtalan támadás meghatározása	22
4.3.2. Lakásba történő jogtalan behatolás	26
4.3.2.1. Az arányosság	28
4.3.3. A lakáshoz tartozó bekerített helyre történő jogtalan behatolás.....	30
4.4. Jogos védelem ijedtségből vagy menthető felindulásból történő túllépése.....	31
5. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE ÉS A JOGOS VÉDELEM.....	33
5.1. Nemzetközi kitekintés	35
5.1.1. Svájc.....	35
5.1.2. Németország.....	36
5.1.3. Olaszország	36
5.1.4. Franciaország	37
5.2. A szituációs jogos védelemmel kapcsolatban felmerülő erkölcsi aggályokról	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
6. DE LEGE FERENDA JAVASLAT A TÖRVÉNYI VÉLELEMRE VONATKOZÓAN	39
7. ZÁRÓ GONDOLATOK.....	41
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	43

1. ALAPVETÉS

Vitathatatlan, hogy a jogos védelem témaköre *par excellence* büntetőjogi vizsgálódást igényel, ugyanakkor az önvédelem alkotmányos szintre történő emelése olyan – társadalmilag egyébként igényelt – változásokat keletkeztetett a jogrendszerben, amelyek túlmutatnak a büntetőjogi diszciplína fogalmaként definiált jogos védelmen. A jogalkotó ugyanis nem egyszerűen beemelte az Alaptörvénybe a nemzetközi jog által is megfogalmazott alapelvet,¹ hanem egyes jogszabályok módosításával összefüggésben a javak védelmét is elősegítendő olyan jogrendszert alakított ki, amely sajátosságait tekintve nóvumnak számít nemcsak a hazai jogalkotásban, hanem Európa számos országában hatályban lévő szabályozásaihoz képest is.

Önmagában a jogos védelmi helyzet kiterjesztése is alátámaszthatná ezt a feltevést, de a fegyverekről és lőszerekről szóló 253/2004. (VIII. 31.) Kormányrendelet módosításaival együttesen tanulmányozva látható, hogy a lakásba történő jogtalan behatolás elleni fegyveres fellépés is életszerűvé vált. Ennek oka, hogy a Kormányrendelet 42. § (3) bekezdése alapján akár a hálósobában is tartható lőfegyver töltött állapotban, elzárás nélkül,² valamint a jogos védelmi helyzet kiterjesztése a lakásba történő behatolás meghatározott eseteire vonatkozóan.

A jogszabályváltozások eredményeként kijelenthető, hogy Magyarországon a személyek és a javak – akár lőfegyverrel történő – védelme egyszerűbb és törvényi megítélés alapján kedvezőbb lett a védekező személy szempontjából. Azonban a változások következtében a büntetőjog egyik legneuralgikusabb pontjának számító jogos védelem komoly aggályokat vethet fel, tekintve, hogy a jogos védelemmel kapcsolatos arányosság vizsgálatát az új Btk. miniszteri indokolása egyedül a bíróságokra írja elő, a 4/2013. számú BJE határozat pedig a bíróságok által kialakított arányosság vizsgálatának követelményét beolvasztotta a szükségesség kritériumába.

A dolgozat a jogos védelem történeti fejlődésének ismertetése után rátér a jogos védelem hatályban lévő szabályozására, ezt követően pedig a dolgozat címében felvetett kérdéskört elemzi. Kutatásom alaptémájaként választott, a 4/2013. számú BJE határozatban „*szituációs jogos védelmi helyzetként*” definiált tárgykör mellett megvizsgáltam a megelőző jogos

¹ Alaptörvény V. cikk: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”

² „A lőfegyver és a hozzá tartozó lőszer a tartásukra jogosult személy folyamatos jelenléte esetén elzárás, illetve elkülönítés nélkül is tárolható.” Módosította: 39/2012. (III. 12.) Korm. rendelet 19. §

védelem, valamint a hazai, hagyományosnak tekinthető jogos védelemre vonatkozó szabályozás mellett a francia, a német, az olasz és a svájci Btk. vonatkozó rendelkezéseit is, ugyanis a kutatás során felmerülő kérdéskörökkel kapcsolatos részletes állásfoglalás kialakítása nem lett volna teljes kizárólag a magyar szövegezés alapján. Az arányosság és a magyar Btk. sajátos viszonyának nemzetközi vizsgálatához a német törvénytövegnél az angol nyelvű változatot vettem alapul, a francia, az olasz és a svájci törvénytövegnél pedig az eredeti nyelven elérhető jogszabályokat.

2. A JOGOS VÉDELEM FEJLŐDÉSE EURÓPÁBAN AZ ÓKORI, A KÖZÉPKORI ÉS AZ ÚJKORI JOGI GONDOLKODÁSBAN

2.1. ŐSI TÁRSADALMAK

A vagyontárgyak megvédésére is kiterjedő védelmi cselekmények főhatalom általi elbírálása az államok kialakulásával egyidős, ezt írásos emlékek támasztják alá. Ennek ellenére az önvédelem intézménye túlmutat az állam kialakulásán, az emberiség egyik ősjogának tekinthető. A jogtalan támadás ellen kifejtett védelmi cselekmény lehetősége a mindenkori emberiség gondolkodásának immanens részét képezte.

Az ősi társadalmakban a bosszú elve és intézménye uralkodott,³ a jogtalan támadás elleni fellépés tehát szervezeten, korszakoktól függően vérbosszú, magánbosszú vagy egyéni bosszú formájában történt. Székely János azon álláspontja,⁴ mely szerint a jogos védelem az ősi társadalmakban a támadó megölésének büntetlenségével azonos, jól példázza a korszak jogos védelem és a naturális, jog előtti bűncselekményekre⁵ vonatkozó megítélését.

2.1.1. ATHÉNI DEMOKRÁCIA

Az athéni demokrácia fénykorában is foglalkoztak az önvédelem jogi megítélésével. A Platón által írt Törvények című dialógusból kiolvasható az emberölés és a testi sértés négyféle elkövetési módjának szabályozása mellett az önvédelem kérdésköre is. A dialógus kilencedik könyvében két törvényhelyen is jelen van az önvédelemmel kapcsolatos jogi szabályozás: a háborúban önvédelemből elkövetett emberöléssel, illetve a mai értelemben vett jogos védelmi helyzetben elkövetett emberöléssel kapcsolatban.

A harci helyzetben előforduló támadásról az alábbi módon rendelkeztek:

„Ha testvér testvérét polgárháború idején harc közben, vagy hasonló módon öli meg úgy, hogy védekezni kénytelen, mert az emelt kezét először őellene, tiszta legyen a bűntől, mintha harcban ellenségét ölte volna meg.”⁶

A mai értelemben vett jogos védelmi helyzettel az emberölés felmentő eseteivel kapcsolatban foglal állást. Az éjjel lopáson ért lakásba belopódzó tolvaj megölése elfogadott

³ BLASKÓ BÉLA: Magyar büntetőjog - Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest – Debrecen, 2013.; 21. o.

⁴ SZÉKELY JÁNOS: A jogos védelem. Doktori értekezés, MTA, Budapest, 1971.; 7. o.

⁵ BLASKÓ: i. m. 20. o.

⁶ Törvények - Platón összes művei kommentárokkal. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2008.; 158. o.

cselekménynek számított, a tolvaj támadása ellen kifejtett védekezés közben is kioltható volt a tolvaj élete, valamint bármely tetten ért tolvajt meg lehetett ölni, de csak abban az esetben, amennyiben a tolvaj elismerte bűnösségét; felelősségre vonás nélkül kioltható volt a tisztán vagyon elleni támadást megvalósító személy élete is.

A személy elleni erőszak esetén megengedett volt a bosszú az áldozat apjának, testvéreinek és fiainak. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy az élet elleni jogtalan támadás áldozatává váló édesapja, édesanyja, gyermeke, testvérei, valamint a felesége segítségére siető személy abban az esetben, ha a segítségnyújtás közben emberölés követett el, nem volt felelősségre vonható.

Az esetjogi jellegű szabályozás következményeként *Platón* korában a jogos védelem egzakt fogalmi meghatározása nem történt meg, mégis olyan alapelveket lehet kiolvasni a Törvények című dialógusból, amelyek jelentős része a jogos védelem jelenleg hatályos törvényszövegében is visszaköszön.

Nota bene érdemes kihangsúlyozni, hogy az önvédelemhez való jog ekkoriban még nem vált önálló jogintézménnyé; a bosszú egyik elfogadott formájaként ismerhető fel, amely az emberöléssel összefüggésben került szabályozásra.

2.1.2. RÓMAI JOG

Az ókori athéni normákról elmondható, hogy kialakításukban nem játszott szerepet az államhatalom szerepe, a görög polisz ugyanis a mai gondolkodásmód szerint állam nélküli város volt.⁷ Ezzel szemben a római jog kialakításában és fejlődésében már egyértelműen érződik az uralmi jelleg, az állami akarat érvényesülése. Ez a tény annak ellenére is megállapítható, hogy az antik római kultúra sajátosságaiból fakadóan a jogalkotásban is a praktikus gondolkodásmód általános elfogadása volt jellemző, ennek következtében a római jogászok nem szívesen határoztak meg absztrakt fogalmakat.⁸

A XII táblás törvény a természetből fakadó *ius naturale* és a római polgárok életviszonyát is jellemző *ius gentiummal* összefüggésben⁹ engedélyezte a *vim vi repellere cuique licet* elv¹⁰ érvényesülését az önhatalmú jogérvényesítés egyes eszközeivel összefüggésben. Jogos önhatalomnak minősült az önvédelem alkalmazása a sértettet ért

⁷ SARTORI, GIOVANNI: Demokrácia. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.; 115. o.

⁸ PÓLAY ELEMÉR: A római jogászok gondolkodásmódja. Tankönyvkiadó, 1988.; 207. o.

⁹ Gaius azonosította a *ius gentiumot* a *ius naturale* intézményével. Lásd: FÖLDI ANDRÁS és HAMZA GÁBOR: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.; 42. o.

¹⁰ ZLINSZKY JÁNOS: Római büntetőjog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.; 37. o.

jogtalan támadás esetén, amennyiben a támadást annak közvetlen jellegéből fakadóan másként nem lehetett elhárítani.

A jogos önhatalom nem jelentett mást, mint a bosszú engedélyezését; a hagyományos bosszúhoz képest mégis más megítélés alá esett a jogos védelem kérdése, hiszen különbséget tett az éjjel és a nappal tetten ért tolvaj között, az éjjel tetten ért tolvajt ugyanis meg lehetett ölni.¹¹

Belovics véleménye szerint¹² ez a kitétel már megfeleltethető a mai felfogás szerinti arányosság alapjainak, ezáltal megjelent az önvédelem jogintézménye.

Ezzel kapcsolatban annyi kiegészítést érdemes tenni, hogy a már ismertetett, *Platón* által írt műből is kiolvasható volt a körülmények jellegének és az elkövetési szituációnak az eltérő értékelése. Amennyiben tehát elfogadjuk, hogy ez a két elem elegendő feltétel ahhoz, hogy az önvédelemre önálló jogintézményként tekinthessünk, úgy a XII táblás törvény mellett már a görög poliszokban is elkülönült az önvédelem a bosszú intézményétől.

Az önvédelem jogintézményének önállóságának megállapításával kapcsolatban azonban *ab ovo* érdemes megfontolni, hogy az önvédelem önállóságáról jogi értelemben az emberöléstől történő elválasztását követően érdemes beszélni; ez a fajta különválás pedig nem olvasható ki sem a XII táblás törvényből, sem *Platón* törvénygyűjteményéből.

A római jog fejlődésének köszönhetően a mai jogos védelem fogalmi elemei felfedezhetőek a római jog önhatalom keretein belül lévő önvédelem szükséges elemei között: a jogtalanság, a közvetlen és másként el nem hárítható támadás és az azonnali visszaverés követelménye képezik a jogos védelem alapját napjainkban is.¹³

2.2. KÖZÉPKOR

A korai középkorban az egyházjog humanista értékrendszere a Karoling reneszánsz hatására kezdett megszilárdulni Európában, a feudális társadalomba azonban csak a gregoriánus reformmozgalomnak köszönhetően épült be.¹⁴ A kontinentális jogfejlődésre általánosan is jelentős hatást gyakorolt a kánonjog, az önvédelem esetében pedig különösen

¹¹ ZLINSZKY JÁNOS: A tizenkéttáblás törvény töredékei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.; 28-29.o.

¹² BELOVICS ERVIN: Az érték-érdek összeütközések mint a büntetendőséget kizáró okok. Doktori értekezés, 2007; 55. o.; Forrás: <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=5719> [Letöltés ideje: 2014.03.02.]

¹³ NOGEL MÓNICA et al.: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban. In: Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010; 55. o.

¹⁴ ERDŐ PÉTER: Egyházjog. Szent István Társulat, Elektronikus könyv, kiadás éve: 2003.; 55. o.

igaz ez az állítás; a jogos védelem rendszerét a keresztény egyház gyakorlatilag újradefiniálta.

A Platón korában uralkodó gondolkodásmódnál és a római jog eszmerendszerében is elfogadott volt egyes esetekben a tetten ért tolvaj életének kioltása a vagyontárgyak védelme érdekében; a házba éjszaka besurranó tolvajt minden esetben meglehetett ölni, az egyébként tetten ért tolvajt pedig csak akkor, ha elismerte bűnösségét. A XII táblás törvény részletesen meghatározta, hogy a tettenérőnek kizárólag a fegyverrel támadó tolvajt volt joga megölni, az éjszakai behatolót pedig csak akkor, ha a tettenérő ennek kiabálással tanúbizonyságát adta.¹⁵

A kánonjog a két felfogással szemben tilalmazta a vagyon védelmében történő emberölés minden formáját; megjelent az arányosság követelményrendszere a jogi tárgyak értékelésével kapcsolatban.¹⁶

Az arányosság követelménye ugyanakkor rendkívül szigorú feltételekhez volt kötve. A posztglosszátor *Baldus de Ubaldis* XIV. században megfogalmazott tanítása szerint a jogos védelmi helyzetben lévő személy kizárólag a támadóéval azonos fegyvernemmel és harcmodorral védekezhetett a jogtalan támadás ellen.¹⁷

A jogtalan támadás passzív alanya érdekében történő fellépéssel kapcsolatban a Törvények című műből egyértelműen kiolvasható, hogy az athéni felfogás szerint bizonyos esetekben a megtámadottal vérségi vagy házassági viszonyban álló személy által elkövetett emberölés nem volt büntetendő. A XII táblás törvény nem határozott meg ilyen irányú kitélt.

A kánonjog a görögök által elfogadott jogos védelmi helyzetet ebből a tekintetből kiterjesztette, hiszen kötelezettségként írta elő a megtámadott személy érdekében történő fellépést,¹⁸ de az ókori görög nézettel ellentétben a bosszú minden formáját kategorikusan tiltotta.¹⁹

¹⁵ OROSZ P. GÁBOR: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban. In: Jogelméleti Szemle 2003/2. szám. Forrás: http://jesz.ajk.elte.hu/orosz14.html#_ftn1 [letöltés ideje: 2014.03.06]

¹⁶ SZÉKELY: i.m. 12. o.

¹⁷ UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés, 2008.; 7. o.

¹⁸ UJVÁRI: i. m. 6. o.

¹⁹ Ennek ellenére akár a magyarországi jogtörténet áttekintése alapján is kijelenthető, hogy a bosszú intézménye a kánonjog tanításai ellenére sem halt ki teljesen, jól példázza ezt Szent László III. Decretuma is.

2.3. ÚJKOR

Az államelmélet kialakulásához köthető természetjogi gondolkodók közül *Hugo Grotius*, *Thomas Hobbes* és *John Locke* is foglalkozott az önvédelemhez való joggal kapcsolatos kérdéskörrel.

Grotius az állami önvédelem megítélésével kapcsolatban fejtette ki elméleteit. Az önvédelemhez való jogot a mindenkit megillető természetes jogokból származtatta,²⁰ egyértelműen a természetjogból vezette le. Emellett kiemelte a szükségesség és arányosság fontossága mellett az azonnali reagálás követelményét is, amelyet bár az államok közti háborús helyzetekre fogalmazott meg, relevanciával bírhat a szűkebben vett, háborús helyzeteken kívüli önvédelem megítélése szempontjából is. Érdekesség, hogy a megelőző önvédelem kérdéskörét is tanulmányozta: megfogalmazta, hogy a megelőző önvédelem céljából jogosan akkor sem lehet embert ölni, ha tényleges veszélyt jelent az adott államra a megölni kívánt személy cselekménye.²¹

Hobbes a *ius naturale* alapjaiból kiindulva, az első és alapvető *lex naturalis* fogalmából vezette le elvét, mely alapján „minden rendelkezésünkre álló eszközzel megvédhetjük magunkat”.²² A második törvényében szintén utal az önvédelem elidegeníthetetlenségére, átruházhatatlanságára; megfogalmazta, hogy az önvédelem ilyen tekintetben nem sorolandó az általános jogok közé, az önvédelemhez való jogról történő lemondás nem várható el, ez a lemondás ugyanis semmilyen előnyt nem biztosít.²³

Az önvédelem kérdésköre ennek ellenére a *Leviatán* című műben meglehetősen kidolgozatlan, az alkotás ugyanis nem említ kivételeket az önvédelemmel kapcsolatban. A leírtak alapján az állampolgár a rendészeti feladatok végrehajtásakor a kikényszerítés céljából alkalmazott erőszak – mai kifejezéssel élve „*legitim fizikai erőszak*” – esetén is élhet az önvédelmi jogával, illetve a halálbüntetést általános büntetési nemként elismerő történelmi korban *Hobbes* elvei alapján a halálra ítélt személyt is megillette az önvédelemhez való jog. Az angol filozófus láthatóan kizárólag a társadalmi szerződéssel összefüggésében fogalmazott meg véleményt az önvédelemről, a szükségesség és arányosság követelményeit sem határozta meg a jogos védelemmel összefüggésben.

²⁰ GROTIUS, HUGO: A háború és béke jogáról I. kötet. Pallas Stúdió – Attraktor Kft., Budapest, 1999.; 163. o.

²¹ GROTIUS I. i. m. 165. o.

²² HOBBS, THOMAS: *Leviatán* vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma, első kötet. Kossuth kiadó, Budapest, 1999.; 172. o

²³ HOBBS I. i. m. 174. o.

Locke nézete alapján minden embernek kötelessége megvédenie a saját életén és javain túl egyben mások életét és javait is, amennyiben más javainak vagy életének védelme „nem kockáztatja saját megmaradását”.²⁴ A jogtalan támadó életén és „bármijén” túl mások életét, szabadságát, egészségét, testi épségét vagy javait nem veszélyeztetheti a jogos védelmi magatartás.²⁵ Locke tehát továbbfűzte Hobbes gondolatmenetét önvédelemmel kapcsolatban, álláspontja alapján a jogtalan támadó élete akár a vagyon ellen irányuló cselekmény következtében is kioltható, *ipso facto* elégtételt vehet a védekező helyzetben lévő személy. A Grotius által már leírt szükségességi és arányossági követelménnyel Hobbeshoz hasonlóan Locke sem foglalkozott.

A hatályos büntetőjogi szabályozás ismeretében fontosnak tartom bemutatni a XIX. század egyik jelentős gondolkodójának álláspontját is a jogos védelemmel kapcsolatban. Jeremy Bentham a jogos védelem lehetőségét szükségszerűnek tartotta, ezt a megállapítást abból a tényből vezette le, hogy sem a jogalkotó, sem a jogalkalmazó nem tudja úgy megvédeni az állampolgárokat, mint az állampolgárok saját magukat. A szükségesség-arányosság vizsgálatával kapcsolatban álláspontja az arányosság teljes elvetése volt, véleménye szerint a jogos védelmi helyzetben lévő személynél az arányosság vizsgálata felesleges, ugyanis kizárólag a jogtalan támadási helyzetet keletkeztető személynek köszönhetően jött létre ez az állapot, emiatt pedig a támadással szemben védekező személy bármilyen eszközzel és bármilyen módon védekezhet, sőt ez a fajta védekezés a társadalom érdekeit is szolgálja.²⁶ Érdekesség, hogy a jogos védelem hatályos szabályozásában megjelenő törvényi vélelemmel a jogalkotó bizonyos tekintetben az előbb ismertetett álláspontot juttatta érvényre, hiszen néhány, a törvényalkotó által kiemelt körülmény megléte esetén az adott szituációban védekező személy bármit megtehet, bármilyen eszközzel felléphet attól függetlenül is, hogy a támadás ténylegesen milyen és mekkora sérelem okozására irányult.

²⁴ LOCKE, JOHN: Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.; 43. o

²⁵ LOCKE: i. m. uo.

²⁶ BENTHAM, JEREMY: Theory of legislation, Vol. II.: Principles of the penal code. Boston, Weeks, Jordan, & Company, 1840.; 38. o. – elérhető digitalizált formában a Google rendszerében. Forrás: http://books.google.hu/books?id=Tc0DAAAAQAAJ&dq=BENTHAM,+JEREMY:+Theory+of+legislation,+Vol.+II.:+Principles+of+the+penal+code.+Boston,+Weeks,+Jordan,+%26+Company,+1840&hl=hu&source=gbs_navlinks_s [Letöltés ideje: 2014.03.14.]

3. A JOGOS VÉDELEM JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI MAGYARORSZÁGON

A kérdéskör helyes dogmatikai megítéléséhez a hazai történeti jogfejlődés áttekintése elengedhetetlen a jogos védelem vonatkozásában. A dolgozatban a jogos védelem ilyen jellegű vizsgálata a nemzetközi áttekintésre vonatkozóan nem történt meg, de említésre méltó az a tény, hogy hiába indult el már az ókori római és görög kultúrákban az önvédelem jogintézmények önállósága, ez a fajta szeparatizmus Európában a XVIII. század végéig nem tekinthető jelentősnek. Elsőként 1783-ban, *Globig* és *Huster* értekezésében került be a jogos védelemre vonatkozó rendelkezés az Általános Részbe,²⁷ egészen idáig az emberöléssel kapcsolatban, a bűncselekmények mellett került szabályozásra.

A jogos védelem önállóságának fejlődési stádiumai hazánk jogtörténetében is felismerhetők. A történelmi áttekintés alapján megállapítható, hogy az 1843. évi Javaslatig törekvés sem történt a jogos védelem vonatkozóan a tekintetben, hogy ne az emberölés melletti enyhítő, vagy esetlegesen felmentő körülményként, hanem önálló jogintézményként jelenjen meg a büntetőjogban. Az 1843. évi Tervezet rendelkezései bár „*a magyar jogfejlődés végtelen kárára örökre csak javaslatok maradtak*”,²⁸ mérföldkönek tekinthetők a jogos védelem hazai szabályozása tekintetében is.

3.1. JOGOS VÉDELEM KIZÁRÓLAG AZ EMBERÖLÉSEL KAPCSOLATBAN

I. István király dekrétumai is tartalmaztak rendelkezéseket a jogos védelemmel kapcsolatban, hiszen „*a házakba törők és az ottan támadt viadalkok*” során a jogtalan támadási cselekményt megvalósító ispán életét veszítette, az „*megtorlás nélkül feküdjön*”, tehát a hozzátartozói kompenzációt nem várhattak.²⁹

Az 1514-re elkészült és „Nemes Magyarország szokásjogának hármaskönyve”³⁰ címmel az Országgyűlés elé terjesztett Tripartitum alapján a támadással szembeni védekezés akkor volt jogszerű, ha a támadás élet, testi épség vagy vagyon ellen irányult. Werbőczy István Hármaskönyve különbséget tett a vagyon védelmében történő védekezés és a személy elleni cselekmények ellen fellépő védekezés között: a személy elleni támadás elleni védelmi

²⁷ ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athanaeum, Budapest, 1909; 427. o.

²⁸ KÓHALMI LÁSZLÓ: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. Büntetőjogi Szemle 2012/3. sz. 29. o.

²⁹ TÓTH MIHÁLY: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. In: Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám; 24. o.; Lényegében ugyanezt írja le DEGRÉ LAJOS is: „aki a házába jogtalanul ellenségesen behatoló comest megöli, nem fizet compositiot.”. Lásd: DEGRÉ LAJOS: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.; 124. o.

³⁰ BLASKÓ: i. m. 47. o.

cselekményt „erélyesebben gyakorolhatónak” tekintette. Ellentétben Szent László III. Decretumával, a Hármaskönyv már tiltotta a bosszú intézményrendszerét, ezáltal támadás befejezését követő megtorló cselekményt is bosszúnak tekintette.³¹ A Tripartitumban tehát már elhatárolható a magánbosszú intézménye a jogos védelemtől, ez jelentős előrelépésnek tekinthető a jogos védelem hazai fejlődésére vonatkozóan.

A Praxis Criminalis (1656) meglehetősen szigorú feltételrendszert szabott meg a védekezéshez, a védekezési cselekmény ugyanis abban az esetben volt jogszerű, ha a menekülés kizárt volt, illetve a támadást veszélyes fegyver használatával követték el.³²

A Jurisprudentia Criminalis (1751) három előfeltételt – „causa”- „tempus”- „modus” - állított a jogos védelmi helyzet megítéléséhez.³³

Az 1787. évi Sanctio Criminalis Josephina a jogos védelemmel kapcsolatban kizárólag az emberölésre vonatkozóan tartalmazott szabályozást. A jogszabály hazánkban mindössze három évig volt hatályos, és bár általános ellenszenv fogadta Ausztriában és Magyarországon is, lényeges kiemelni, hogy a halálbüntetés korlátozása mellett a jogos védelem részletes szabályozását és a jogos védelem túllépését is tartalmazta a normaszöveg az „erőszakot nem csak a reá rohanónak megölése által, hanem másképpen is elkerülhetett volna” fordulattal.

Az 1795. évi tervezet³⁴ is az emberöléshez kapcsolódóan szabályozta a jogos védelem intézményrendszerét, hasonlóan a Sanctio Criminalis Josephina logikai felépítéséhez. A javaslat gondatlan emberölésként azonosította a jogos (ön)védelem túllépését:

„Ugyanazon gondatlan emberölésben bűnös az is, aki a jogos önvédelem megszabott korlátait túllépte, illetve az, aki azért lépte túl az önvédelme határait, mert nem álltak rendelkezésére az ahhoz szükséges enyhébb eszközök”³⁵

A tervezetben tehát a Különös Részben foglalt helyet a jogos védelem szabályozása, és nem történt meg a jogintézmény részletes kidolgozása. Ennek ellenére a bíróságok az ítélet

³¹ BELOVICS ERVIN: Az érték-érdek összeütközések mint a büntetendőséget kizáró okok. Doktori értekezés, 2007.; 68. o. Forrás: <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=5719> [Letöltés ideje: 2014.02.20.]

³² BELOVICS: i. m. 69. o.

³³ UJVÁRI: i. m. 7. o

³⁴ A tervezetet Fayer és Finkey is 1792-es javaslatként azonosítják. Részletesen lásd: MADAI SÁNDOR: A család büntetőjogi értékelésének változásai. PhD értekezés, 2009.; 21. o. Forrás: http://193.6.1.94:9080/jetspeed/documents/document_5666_section_1442.pdf [Letöltés ideje: 2014.03.10.]

³⁵ HAJDU LAJOS: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.; 464. o.

meghozatalakor figyelembe vették a jogos védelmi helyzetet, bár kétségtelen, hogy a jogos védelem nem minden esetben számított felmentő oknak:

„Novoszady János 36 éves sóskúti férfit, aki verekedésbe keveredett, megtámadóját fejbe verte, és ezen ütés következtében az agresszor [...] meghalt, [...] nem mentette fel, hanem 1 év sárvízi csatornázásra ítélte.”³⁶

Ebben az ítéletben tehát a bíróság a jogos védelem meglétének ellenére is büntetést szabott ki, azonban látható, hogy a bíróság enyhe büntetést kiszabását tartotta indokoltnak. Érdekes ugyanakkor, hogy egy vagyon elleni támadást emberöléssel megakadályozó juhászt felmentettek, ugyanis a bíróság úgy ítélte meg, hogy életét is védte:

„Szollár Iván 30 esztendő s juhászt [...] a nyájra éjszaka idején rátörő rablók közül egyet leütött (a póru l járt jószágtolvaj másnap meg is halt) – felmentette a büntetés alól, mert „életének és vagyonának jogos védelmében” cselekedett.”³⁷

A bírói gyakorlat tehát eltérő volt a jogos védelem megítélése tekintetében, a jogintézmény nem jelent meg általánosan elfogadott büntethetőséget kizáró okként, hiszen kizárólag az emberöléssel összefüggésben vizsgálta meg a bíróság a jogos védelmi helyzet fennállását.

³⁶ HAJDU LAJOS: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.; 244. o

³⁷ HAJDU: i. m. (1985) uo.

3.2. A JOGOS VÉDELEM SZABÁLYOZÁSÁNAK ÁTHELYEZÉSE A KÜLÖNÖS RÉSZBŐL AZ ÁLTALÁNOS RÉSZBE

Az előző példákkal ellentétben a jogos védelem részletes szabályozását tartalmazta az 1843. évi Deák-féle Javaslat, amely a beszámíthatóságot kizáró okok között sorolta fel a jogos védelemre vonatkozó szabályozást a 73. paragrafus alatt.³⁸ Ezzel az újítással a jogos védelem szabályozása – amelyet a Javaslat véetlen önvédelemnek³⁹ nevezett – kilépett az emberöléssel kapcsolatos felmentő körülmények köréből, és a Különös Rész emberöléssel kapcsolatos rendelkezései közül átkerült az Általános Részbe. A törvényjavaslat továbbá meghatározta az arányosság feltételrendszerét, és szakítva az addigi exemplifikatív, emberölés mellett szereplő felsorolással, taxatívén tartalmazta a védelemben részesülő jogi tárgyakat: az élet, a személyiség, a vagyon, a szabadság, a becsület és a házhoz való jog tartoztak ebbe a körbe. A szakirodalomban fellelhető álláspontok megoszlanak abban a tekintetben, hogy a törvényjavaslat arányossági előírást kizárólag a vagyoni javakra vonatkozóan tartalmazott,⁴⁰ avagy általánosan is megfogalmazta az arányosság követelményeit.⁴¹ Belovics érvelése meggyőzőnek tekinthető, azzal ugyanis, hogy a Tervezet megfogalmazta az elhárítás szükséges mértékének fogalmát, általánosan is megalkotta az arányosság vizsgálatát. A kor jellegzetességeit kiválóan példázza a jogos védelem feltételei között szabályozásra kerülő, az erőszakos és jogtalan támadás szerepe mellett meglévő közhatóság igénybevételének akadályai. A Javaslat modern eszmerendszerét alátámasztja a jogos védelem félelemből vagy ijedtségből történő túllépés – „túlhágás” – következményeinek részletes szabályozása is.

A Csemegi-kódex (1878. évi 5. t. cz.) is a beszámíthatóságot kizáró vagy enyhítő okok közé kategorizálta a jogos védelem szabályozását:

„Jogos védelem az: mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, - vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges. A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből, vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik.”⁴²

³⁸ FAYER LÁSZLÓ: Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye. I. kötet, MTA, Budapest, 1896.; 27. o.

³⁹ FAYER LÁSZLÓ: A magyar büntetőjog kézikönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1905.; 344. o.

A 77.§ engedélyezi más személy védelmére is a „véetlen önvédelmet”, tehát bár az elnevezés alapján csak az önvédelemre vonatkozott az 1843. évi Javaslat, egyértelműen kijelenthető, hogy a mai felfogás szerinti jogos védelemről beszélhetünk.

⁴⁰ Lásd: DEGRÉ LAJOS: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.; 127. o.

⁴¹ Lásd: BELOVICS: i. m. uo.

⁴² Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> [Letöltés ideje: 2014.03.01.]

A Csemegi-kódex alkalmazása és vizsgálata során a Curia gyakorlata, valamint *Angyal* és *Finkey* is kizárólag az aktív magatartást azonosította a támadással,⁴³ ez pedig dogmatikai szempontból kérdéseket vethet fel, ugyanis a jogirodalomban fellelhető olyan álláspont is, amely a jogtalan támadást egyes esetekben mulasztással is elkövethetőnek tartja. Vitathatatlan ugyanakkor, hogy Magyarországon a jogos védelem a Csemegi-kódex hatálybalépését követően vált önálló jogintézménnyé.

Az 1950. évi II. törvény (Btá.) módosításai a jogos védelmet a büntethetőségen belül, a 15.§ alatt részletezi. A törvény a jogos védelmet a köz elleni támadások esetére is kiterjesztette, azonban az arányosság vizsgálata a törvénytörvényben nem található meg, ezt a kérdéskört a bírói joggyakorlatra bízta, hasonlóan a kitérés kötelezettségéhez. A kitérés kötelezettséget a Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa a Btá. hatálybalépését követően új bírói gyakorlatként vezette be, indoklasként a szocialista együttélés szabályait vette alapul.⁴⁴ A jogos védelemmel kapcsolatban esszenciális jelentőséggel bír az a tény is, hogy a társadalomra veszélyesség kritériuma már a Btá. bűncselekményszófogalmában is megjelent.⁴⁵

Az 1961. évi V. törvény jogos védelemmel kapcsolatos szabályozása a Btá. vonatkozó rendelkezéseire képest szűkítette a jogos védelmi helyzet körét, a törvénytörvényből kikerült a fenyegetésre való hivatkozási lehetőség,⁴⁶ kizárólag a „közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárítása” érdekében kifejtett cselekményekre vonatkozott a jogos védelem megítélése.

Az 1978. évi IV. törvényhez képest számos változást tartalmaz a 2012. évi C. törvény, ezeket a változásokat azonban nem érdemes ebben a fejezetben külön, tételesen felsorolni, ugyanis a dolgozat további fejezeteiben utalások és magyarázatok találhatóak a „rég” és az „új” Btk. közötti változások szemléltetése céljából, ezekből pedig kiolvashatóak az 1978. évi IV. törvény jogos védelemre vonatkozó rendelkezései.

⁴³ BELOVICS: i. m. 70. o.

⁴⁴ KÁDÁR MIKLÓS: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.; 189. o.

⁴⁵ A társadalomra veszélyességet ebből a szempontból nem kívántam körüljárni, a dolgozat témája tekintetében ugyanis nem bír relevanciával. A tárgykörben részletes bemutatást ad HOLLÁN MIKLÓS: Megkésett bűncsú a társadalomra veszélyességtől. c. értekezésében. In: Jogelméleti Szemle 2003/4. szám. Forrás: http://jesz.ajk.elte.hu/hollan16.html#_ftn1 [Letöltés ideje: 2014.03.08.]

⁴⁶ Az 1950. évi II. törvény vonatkozó szövege a 15. § (1) alapján: „A jogtalan támadást vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést - akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul - a megtámadott vagy bárki más elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény - jogos védelem - nem büntethető.” Az 1961. évi V. törvényben a „közvetlen támadásra utaló fenyegetés” szófordulat átfogalmazásra került, a törvénytörvény azonban ettől eltekintve, tartalmilag hasonló az 1950. évi II. vonatkozó részéhez.

4. A JOGOS VÉDELEM HATÁLYOS SZABÁLYOZÁSA

4.1. „MEGELŐZŐ” JOGOS VÉDELEM

Btk. 21. §: *„Nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.”*

A 2009. évi LXXX. törvény kardinális változásokat eszközölt a jogos védelemre vonatkozóan: a jogos védelem törvényi szabályozásának változásai mellett új elemként beemelésre került a megelőző jogos védelem. Az említett törvénymódosításban szereplő megelőző jogos védelem törvényszövege tartalmilag azonos az új Büntető Törvénykönyvben lévő szabályozással, a precízebb megfogalmazás ellenére is.

A 2009. évi LXXX. törvényhez fűzött miniszteri indokolás alapján társadalmi szükségletek vezérelték az új alakzat bevezetését, ezt az érvelést a bűnügyi statisztikán alapuló kriminálpolitikai okok támasztják alá. Meggondolásra adhat alapot azonban a novitás elhelyezése, dogmatikai szempontból ugyanis problémásnak tekinthető a megelőző jogos védelem az említett törvénymódosítás óta, annak ellenére is, hogy a 2009. évi LXXX. törvény vonatkozó módosítása a 2012. évi C. törvénybe átfogalmazva, némi szövegváltozással került beemelésre.

Ennek egyik oka, hogy a biztonsági berendezések a veszélyhelyzet valós meglététől teljesen függetlenül telepíthetők, ezzel szemben a tradicionális jogos védelmi helyzet megítéléséhez elengedhetetlen a közvetlenül fenyegető veszélyhelyzet megléte. A másik oka, hogy álláspontom szerint a biztonsági berendezések nem felelnek a jogos védelem által megkövetelt szükségességi elvárásnak, emiatt a társadalomra veszélyességet kizáró okok sem vonatkozhatnak az ilyen jellegű berendezések működésére.

A megelőző védelmi eszköz a törvény alapján a jogtalan támadások megelőzésére szolgálhat, a jogtalan támadás veszélye ad lehetőséget a védelmi eszköz telepítésére. Ebből következően a védelmi eszköz telepítője az eszköz telepítésével felkészül a jogtalan támadás elhárítására, és ez az eszköz csak a jogtalan támadónak okozhat sérelmet a jogtalan támadás elkövetésekor. A védelmi eszközök közvetlenül, a jogtalan támadás közben történő felhasználása azonban kizárt, a biztonsági eszközt telepítő személy – az eszköz sikeres telepítése és működése esetén – nincs és nem is kerülhet a klasszikus értelemben vett jogos

védelmi helyzetbe az esetleges támadóval szemben, erre a 4/2013. számú BJE határozat is felhívja a figyelmet:

„A jogos védelem büntető ítélkezésbeni tapasztalataira, és az annak gyakorlatából felhasználható jogértelmezésekre figyelemmel megjegyzést érdemel, hogy ha a »telepített« védelmi eszköz – a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve – akkor lép működésbe, amikor a védelmi eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a 21. §, hanem a 22. § (1) vagy (2) bekezdése szerint indokolt megítélni.”

Büntetőjogi szempontból tehát nem vizsgálendő a megelőző jogos védelem – azaz a biztonsági berendezések működése – abban az esetben, ha a védelmi berendezés a jogos védelmi helyzetben lévő személy jelenlétében lép működésbe. Logikailag nehezen elfogadható ez az álláspont, hiszen a jogalkotó szerkesztési elve alapján a jogos védelemmel összefügg a biztonsági berendezés működése, a Kúria ezzel a megoldással pedig egyértelműen elhatárolja a védelmi eszközök működését a hagyományos értelemben vett jogos védelemtől. Álláspontom szerint a Kúria állásfoglalása helyesnek tekinthető, azonban ez szintén alátámasztja azt a gondolatmenetet, amely alapján dogmatikailag problematikát jelenthet a jogos védelem tárgykörében foglalkozni a biztonsági berendezések működésével, emiatt aggályos a jogos védelemmel azonosítani a biztonsági rendszerek működését.

Joglogikai ellentmondás fedezhető fel a biztonsági berendezések által okozott sérülések és a jogos védelemben elkövetett cselekmények által okozott sérülések közötti hasonlóság megállapításában is. A jogos védelmi cselekmények ugyanis bár diszpozíciószerűnek tekinthetők, a társadalomra veszélyesség hiánya miatt büntethetőséget kizáró ok áll fent, emiatt a jogos védelmi helyzetben cselekvő személy nem követ el a Büntető Törvénykönyv alapján bűncselekményt. A megelőző jogos védelem elhelyezésével egyértelműen ezt a társadalomra veszélyességi hiányt kívánta kifejezni a jogalkotó azzal a megoldással, hogy a biztonsági berendezésekre vonatkozó szabályozást a tradicionális jogos védelem törvényi tényállása elé helyezte el. Azonban a biztonsági berendezésekre vonatkozó társadalmi veszélyességi hiány álláspontom szerint nem áll fent. Amennyiben ugyanis a berendezés hatásosan működik, kizárt, hogy kizárólag a jogtalan támadás elhárítása céljából lépjen működésbe.

Egy példán keresztül: ha farkasvermet ásnak a kert végébe a vagyon és személy elleni támadások elhárítása céljából, és a látogatóba érkező barátunk kislánya a jól látható helyen lévő figyelmeztetés ellenére is beleesik, akkor nem a jogtalan támadó, hanem egy jogosan,

engedélyünkkel és tudtunkkal a területünkön tartózkodó gyermek szenved sérülést, annak ellenére, hogy a farkasverem elkészítése megfelelt a vonatkozó jogszabálynak.

Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelni azt a szakirodalomban található álláspontot,⁴⁷ amely alapján a veszély távoli jellege miatt a védelmi berendezések nem vonhatóak a jogos védelem megítélése alá.

A veszély távoli mivolta miatt én is úgy gondolom, hogy a jogos védelmi helyzet kialakításában az időbeli és térbeli közelség egységét indokolatlan megtörni, azonban fontosnak érzem kiegészíteni ezt a gondolatmenetet: a sérülés okozására alkalmas védelmi rendszerek a jogos védelmi cselekményekkel ellentétben minden esetben veszélyt jelentenek a társadalomra, ugyanis a jogos védelem által megkövetelt szükségességi elvárásból fakadó védelmi tevékenység vizsgálatára – az eszköz tényleges működése előtt – jellegükből adódóan alkalmatlanok a polgári célra beszerezhető és telepíthető védelmi rendszerek.

Kiemelendő továbbá az a tény is, hogy a Legfelsőbb Bíróság a kertjében lévő drótbá áramot vezető vádlott elleni büntetőeljárásban már megállapította, hogy azon „önműködő rendszerek” létesítése tilos, amelyek nemcsak a jogtalan támadóra, hanem másokra is veszélyesek lehetnek a mérlegelés hiányából adódóan.⁴⁸

Az ítélet alapján megkérdőjelezhető a megelőző jogos védelem intézményrendszere, hiszen jelenleg még a katonai biztonsági berendezések sem képesek olyan mértékű mérlegelésre, amely alapján az adott berendezés csak és kizárólag a támadó személyekre jelentene veszélyt. Egy csapda elkészítése – bármilyen bonyolult is legyen – ugyanakkora veszélyt jelent a végszükségben odaszaladó vétlen személyre, mint a jogtalanul, és valóban támadási szándékkal behatoló személyre; a biztonsági berendezések nem képesek mérlegelni a jogos cselekmény és a jogtalan támadás között, emiatt nemcsak a támadóra jelentenek veszélyt, hanem a társadalom minden tagjára.

A biztonsági rendszerek sajátosságából adódóan a jogos védelmi cselekmény hasonlóságának hiánya miatt nem indokolt jogos védelem és a biztonsági berendezések azonos helyen történő szabályozása, emiatt úgy gondolom, hogy a védelmi berendezések a Büntető Törvénykönyvben való elhelyezkedése problémásnak tekinthető. Álláspontom szerint a szükségesség, és ezzel összefüggésben a mérlegelés lehetősége a jogos védelemtől el nem szakítható, amennyiben ez megtörténik, a társadalomra való veszélyesség

⁴⁷ BORAI ÁKOS: A privátszféra védelme - elektromos árammal! In: Ügyvédek lapja, 1994. (33. évfolyam) 3. szám 31-40. o.

⁴⁸ Lásd: Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 1539/1998. számú ítélete

megvalósul, ennek következtében pedig éppen az a büntethetőséget kizáró ok szűnik meg, amely védi a jogos védelmi helyzetben lévő személy cselekményét.

Summa summarum fogalmilag nehezen azonosítható a jogos védelem a biztonsági berendezésekkel, a védelmi berendezések működése ugyanis nem felel meg a jogos védelem kritériumrendszerének, emiatt a biztonsági berendezésekre vonatkozó szabályozás elhelyezése a jogos védelem szabályaival azonos helyen dogmatikai problémákat vet fel. Ezt a jogos védelem történeti hagyományai mellett a biztonsági berendezések alapvető működési elve támasztja alá, ugyanis a jogos védelmi helyzet minden esetben megköveteli a szükségességet, – amely magában hordozza mérlegelés lehetőségét is – a biztonsági berendezés pedig jellegéből adódóan nem képes mérlegelni, nem válogat. A védelmi berendezésekre vonatkozó szabályozás elhelyezése speciális jellegük és a körülmények különbözősége miatt a Büntető Törvénykönyvben nem indokolt, álláspontom szerint ezen esetek megítélését a bírói gyakorlat helyesen megvalósította a vonatkozó törvényi tényállás előtt is.

A megelőző jogos védelem kérdéskörével kapcsolatban egyetértek azzal az állásponttal, mely szerint a védelmi berendezések elbírálását a bírói joggyakorlat körében kellett volna hagyni.⁴⁹ A megelőző jogos védelemre vonatkozó büntetőjogi szabályozást a felsorolt okok következtében elvetendőnek tartom.

4.2. A TRADICIONÁLIS JOGOS VÉDELEM

Btk. 22. § (1) „*Nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.*”

Az 1978. évi IV. törvényhez képest joglogikailag indokolt változást vezetett be a törvényalkotó azzal a megoldással, hogy a „*nem büntethető, akinek a cselekménye [...]*” fordulat helyett a „*nem büntetendő az a cselekmény [...]*” megfogalmazást alkalmazta az új Btk. megalkotásánál. A módosítás gyakorlati szempontból nem tűnik jelentősnek, de dogmatikai szempontból mégis relevánsnak tekinthető, hiszen a büntetőjogi felfogás alapján a jogtalan támadás mellett a jogos védekezés is objektív kategóriának minősül, tehát a támadó személy mellett a védekező személy kora és beszámíthatósága is irreleváns, egyedül a magatartás jogellenessége vizsgálendő, azaz a cselekmény maga. A jogos védelmi

⁴⁹ UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem alakuló szabályozása a Btk. kodifikációjának tükrében. In: Jogelméleti szemle 2010/1. szám. Forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari41.html> [Letöltés ideje: 2014.03.10.]

cselekmény pedig hiába diszpozíciószerű, a Büntető Törvénykönyvünk megengedi a jogos védekezés lehetőségét; *ipso iure*, avagy a jog engedélye miatt⁵⁰ a cselekmény nem minősül bűncselekménynek.

4.3. A SZITUÁCIÓS JOGOS VÉDELMI HELYZET, AVAGY A TÖRVÉNYI VÉLELEM

Btk. 22. § (2) „*A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha [...]*”

A 2012. évi C. törvény jogos védelmi szabályozásában bekövetkezett jelentős újítás a szituációs jogos védelmi helyzet megalkotása, ez teszi egyedivé. A miniszteri indokolás alapján a törvényváltozás a jogos védelmi helyzet kiszélesítését kívánta létrehozni, amely megvalósulása kétséget kizáróan megtörtént, a jogos védelmi helyzet ilyen széles körű értelmezésére az 1978. évi IV. törvény alapján nem volt mód.

4.3.1. A SZEMÉLY ELLENI TÁMADÁSOK

[...] „a) azt személy ellen

aa) éjjel,

ab) fegyveresen,

ac) felfegyverkezve vagy

ad) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy [...]”

A törvényi vélelem első része a személy ellen elkövetett támadást a támadó tényleges szándékától elvonatkoztatva, bizonyos körülmények fennállása esetén úgy tekinti, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna.

A 4/2013. számú BJE határozat alapján a személy elleni támadásokra vonatkozó vélelem nem valósul meg a verbális cselekményekkel szemben, provokáció esetén, valamint kölcsönös kihívás esetében sem, nem használható megtorlásként, illetve tisztán vagyon ellen irányuló cselekmény elhárítására a támadó életének kioltását *általában* nem eredményezheti.

Ezzel kapcsolatban annyi kiegészítést érdemes tenni, hogy rendkívül nehéz lesz bizonyítani bármelyik korlátozási feltétel meglétét a jogalkalmazó hatóságoknak, kiváltképp

⁵⁰ BLASKÓ: i. m. 227. o.

azokban az esetekben, amelyek során a jogtalan támadásra hivatkozó féllel szembenálló személy az életét veszti.

A törvényi vélelem ezen egysége ugyanakkor abból a tekintetből helyesnek tekinthető, hogy a személy elleni támadást a meghatározott körülmények fennállása esetén valóban értékelheti a védekező helyzetben lévő személy úgy, mintha az élete kioltására törekedtek volna. Ezt alátámasztja, hogy a törvényszövegben nevesített körülményeket a jogalkalmazói gyakorlat már az ijedtségből vagy menthető felindulásból eredő túllépés törvényszövegbe történő emelése előtt is felmentő körülményként vagy büntethetőséget kizáró okként értékelhette.⁵¹

Ugyanakkor úgy vélem, ez az általánosítás veszélyes túlzásokhoz vezethet. Ezáltal ugyanis a Büntető Törvénykönyv által képviselt, a szabályozás következményeként megvalósuló erkölcsi parancs arra enged következtetni, hogy például az éjszaka megvalósuló tetteges becsületsértés elhárítására megfelelő mód az élet kioltása is, hiszen a jogos védelmi helyzet követelményeiben nem található már meg sem a legenyhébb elhárításra való törekedés, sem a kitérés kötelezettség.

Elgondolkodtató, hogy egy szórakozóhely bejárata előtt éjszaka megvalósuló, előzetes provokáció nélküli tetteges becsületsértésre reagálásként elkövetett emberölés vajon beleférhetne-e a szituációs jogos védelmi helyzetbe abban az esetben, ha nyilvánvalóan nem állt fent sem ijedség, sem a bírói gyakorlat által tartalommal kitöltött menthető felindulás. Álláspontom szerint ennek a meghatározott körülmények fennállása esetén törvényi akadálya nincs, ugyanis a törvényszöveg alapján élet elleni támadásként értékelhető az éjszaka elkövetett tetteges becsületsértés, hiszen ez a verbális provokációhoz képest nyilvánvalóan többlettartalommal bír. Erre a példára természetesen lehetne azzal reagálni, hogy majd eldönti a bírói gyakorlat, azonban csak akkor,⁵² ha a nyomozó hatóság valamilyen oknál fogva nem állapítja meg a jogos védelmi helyzetben történő védekezési cselekményt.

Ugyanis a jogalkalmazó mellett a nyomozó hatóság döntési határait is rendkívüli módon behatárolja a törvényi vélelem ezen pontja, hiszen a törvényszövegben semmilyen kivételes körülmény értékelése nem található meg. Ebből következően adott esetben az ügyésznek a törvény alapján kötelessége a nyomozást határozattal megszüntetnie a példában emberölést

⁵¹ Érdekes példa erre a Bf. II. 933/1962. határozat, amelyben a csoportos támadás ellenzsebkéssel védekező személyt mentette fel a bíróság, habár a határozat sajátossága, hogy a döntés alapján a védekező személy nem jogos védelmi helyzetben, hanem szorongatott helyzetben volt.

⁵² LŐRINCZY GYÖRGY szerint az ügyészek a legtöbb esetben nem fognak vádat emelni, részletesen kifejti, hogy milyen arányban csökkentek a jogos védelemmel kapcsolatos vádemelések. Lásd: LŐRINCZY GYÖRGY: Gondolatok a jogos védelemről. In: Magyar Jog, 2013. (60. évfolyam) 4. szám; 205-209.o.

elkövetett személy jogos védelemre hivatkozása esetén, hiszen törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető ok áll fent.⁵³

A gyakorlati alkalmazás során további problémát jelenthet a jogtalan támadás fogalmának értelmezése, és a szűken vett problémakörtől némiképp eltávolodva, a 22. § (1) bekezdésében található jogtalan támadásra is visszautalva érdemes bemutatni az értelmezési problematika alapját.

4.3.1.1. A JOGTALAN TÁMADÁS MEGHATÁROZÁSA

A jogtalan támadással kapcsolatban eltérő álláspontok találhatók meg a jogirodalomban, az ezzel kapcsolatos vita alapját az képezi, hogy mulasztással megvalósítható-e a jogtalan támadás. Ez a kérdés nem új keletű a büntetőjogban, hiszen *Bodrogi* már 1971-ben⁵⁴ amellett foglalt állást, hogy a jogos védelem szempontjából vizsgálva a jogellenes mulasztást is büntetőjogi támadásként kéne értékelni. Vitába szállt *Degré* azon véleményével, mely szerint a támadás nem más, mint tevőleges kihatás,⁵⁵ és *Angyal* megfogalmazásával is, amely alapján a jogtalan támadás kizárólag élőlénytől eredő erő kifejtés lehet.⁵⁶ A közösség érdekei védelmében kiterjesztett jogos védelmi szabályozással kapcsolatban kiemeli, hogy a *Kádár-Kálmán* szerzőpáros is hibásan, kizárólag tevékenységgel elkövethetőnek véli a támadási cselekményt,⁵⁷ és *Békés* megfogalmazása is helytelen, ugyanis a végszükség esetére korlátozza a mulasztással elkövetett jogtalansági állapotot.⁵⁸ *Bodrogi* véleménye szerint mulasztással is megvalósítható a jogos védelmi helyzetet keletkeztető jogtalan támadás, példaként azt a szakirodalomban klasszikussá vált szituációt említi, amelyben a vasúti váltóőr bűnös mulasztása a vasúti közlekedést veszélyeztetné, és a váltókulcs megszerzése céljából, a vasúti közlekedési veszély megakadályozása érdekében erőszakot alkalmaznának a váltóőrrel szemben.

⁵³ 1998. évi XIX. törvény 190. § f) pontja alapján

⁵⁴ BODROGI KÁROLY: A büntetőjogilag releváns támadás fogalma. In: Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 5. szám; 263-265. o.

⁵⁵ DEGRÉ: i. m. 270. o.

⁵⁶ ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1920.; 389.o.

⁵⁷ KÁDÁR MIKLÓS és KÁLMÁN GYÖRGY: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.; 324. o.

⁵⁸ BÉKÉS IMRE et al.: A büntető törvénykönyv kommentárja - I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.; 164. o.

Bodrogi véleményére egyfajta reflexióként még 1971-ben reagált *Juhász Endre*, *Garajszki Ferenc*⁵⁹ és *Székely János*⁶⁰ a Magyar Jog hasábjain. Részletesen nem tárgyalva kiemelendő, hogy *Juhász* és *Garajszki* meggyőző érvek felsorolásával elutasították *Bodrogi* álláspontját és megcáfolták az általa felhozott példára történő jogos védelmi helyzetet, ellenben *Székely* bírósági határozatok ismertetésével rámutatott arra, hogy a jogos védelemhez kapcsolódó jogtalan támadás megítélése problémás területnek tekinthető a bírói jogalkalmazásban.

Tokaji Géza 1984-ben amellet foglalt állást, hogy mulasztással is elkövethető a támadás.⁶¹ *Nagy Ferenc* a támadási tevékenység és a jogi tárgy elleni támadás közötti különbség alapján szintén mulasztással elkövethetőnek tartja a jogi tárgy elleni támadást, amelyet az I. BH. 1997.512. határozatban szereplő passzív magatartással magyaráz.⁶² *Földvári József* 2006-os tankönyvében szintén úgy véli, hogy mulasztással is el lehet követni a támadást.⁶³ A jogos védelmi pozíciót megalapozó támadásról *Belovics* 2003-ban azt írta, hogy a támadás kizárólag tevékenységgel valósulhat meg, a mulasztás „*legfeljebb csak végszükséget eredményezhet*”.⁶⁴ Ezzel szemben a 2007-es doktori disszertációjában rámutat, hogy mulasztással is megvalósítható a jogtalan támadás.

Az ismertetett véleményekkel kategorikusan szemben, a bírói gyakorlat védelme mellett foglal állást *Blaskó Béla*, álláspontja szerint mulasztás nem keletkeztethet jogos védelmi helyzetet, ugyanis a mulasztás dogmatikai értelemben nem azonos a passzív magatartással; ezzel kapcsolatban fenntartását fejezi ki a *Nagy* által is említett határozatban szereplő passzív magatartás kifejezéssel, amely helyett a jogtalan támadással közvetlenül fenyegető szituáció elnevezést tartotta volna helyesnek.⁶⁵ *Blaskó* érvelése a passzív magatartással kapcsolatban kétségtelenül helytálló.

Az eltérő vélemények ismeretének tekintetében úgy gondolom, érdemes az értelmezési aggályokat *Nagy* a mulasztásos támadással kapcsolatban írt, 2004-es tanulmányában

⁵⁹ JUHÁSZ ENDRE és GARAJSZKI FERENC: Indokolt-e a jogos védelem szabályozásának reformja. Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 10. szám; 606-609. o.

⁶⁰ SZÉKELY JÁNOS: A jogos védelem. Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 10. szám; 609-612. o.

⁶¹ TOKAJI GÉZA: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK. Bp., 1984.; 249. o.

⁶² NAGY FERENC–TOKAJI GÉZA: A magyar büntetőjog általános része. Korona kiadó, Budapest, 1998.; 149. o.

⁶³ FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 2006.; 136. o.

⁶⁴ BELOVICS ERVIN: A büntethetőséget kizáró okok. In: Békés Imre: Büntetőjog Általános rész második, hatályosított kiadás. HVGORAC, Budapest, 2003.; 152. o.

⁶⁵ BLASKÓ: i. m. 224-225. o.

szereplő⁶⁶ két példán keresztül is megvizsgálni. Nagy ebben az értekezésben véleményezi, hogy a mulasztási cselekmény miért értékelendő támadásként.

Az első példában az anya a csecsemőjét tartós ideig önhibájából fakadóan nem gondozza, és ennek az állapotnak a megakadályozása érdekében az anya ellen fellépő személy cselekményének büntetőjogi megítélése vizsgálendő. Vitán felül kijelenthető, hogy jogos védelemben lépett fel, Nagy szerint a jogos védelem alapja a mulasztásos támadás, amelyet az anya valósított meg a gondozás elmulasztásával, a jogos védelemben fellépő személy pedig az eredmény elhárítása érdekében lépett fel. Belovics ezen álláspont elismerése mellett kiemeli, hogy valamely bűncselekmény vagy szabálysértés törvényi tényállásának objektív ismérveinek megvalósítása esetén már támadásról beszélhetünk, a példában leírt személy cselekvését pedig meggyőzően határolja el a végszükségtől.⁶⁷ A példával kapcsolatban Blaskó rámutat arra, hogy az anya által elkövetett mulasztás nem más, mint „*a jogtalan támadást közvetlenül megelőző, azzal fenyegető – a jogos védelmet megengedő – helyzet*”,⁶⁸ tehát a jogos védelem megállapítása helyes, azonban az anya mulasztása nem tekinthető támadásnak, a mulasztás ugyanis kétségtelenül közvetlen veszélyt keletkeztet, de ez nem értékelhető támadásként. Blaskó érvelése úgy gondolom meggyőző, ebben a példában a helyzet közvetlen veszélyességéből adódik a jogos védelemben történő fellépés lehetősége, nem állapítható meg a mulasztásos támadás intézett jellege.

Az említett monográfiában Nagy a mulasztásos támadás másik esetkörének egyik példaként hozza fel egy balesetnél az úszómester segítségnyújtásra kötelezését. A tanulmányból ennek a szituációnak a pontos körülményeit nem határozza meg, ezt a helyzetet azonban úgy gondolom, érdemes közelebbről is megvizsgálni annak ellenére is, hogy a 4/2013. számú BJE alapján már gyakorlatilag lényegtelen, hogy a támadás az azt közvetlenül megelőző helyzetként értékelendő, vagy a támadás intézett jellegéből adódóan.

Tegyük fel, hogy az úszómesterre vonatkozó foglalkozási szabályban rögzítve van az úszómester mentési kötelezettsége a hozzá tartozó medencében tartózkodó személyekre vonatkozóan. Amennyiben ez a feltétel nem szerepel a foglalkozási szabályban, az úszómester munkaköréből adódóan nem feltétlenül köteles a mentésre.⁶⁹ A továbbgondolt

⁶⁶ NAGY FERENC: Gondolatok a jogos védelemről. Európai Jog 4. évfolyam 4. szám (2004. július); 5. o.

⁶⁷ BELOVICS: i. m. 81. o.

⁶⁸ BLASKÓ: i. m. 226. o.

⁶⁹ Nagy Ferenc említett tanulmányából ez a kitétel nem olvasható ki, az úszómester foglalkozási szabályainak különbözősége miatt pedig nem lehet egyértelműen következtetni arra, hogy szabályból adódó, kötelező mentési feladata is lenne, ellentétben egy tűzoltóval, akinek a mentési kötelezettsége vitán felüli.

szituáció tehát az alábbi: az uszodában három személy tartózkodik: az úszómester, az úszómester közvetlen közelében a medence szélén álló, jobb lábán járógipszet viselő – emiatt láthatóan úszásra képtelen – személy, valamint egy harmadik személy, aki a medencében úszik. A medencében úszó személy csapkodni és fuldokolni kezd, ezt a másik két személy is észleli: az úszómester azonban közli a gipszet viselő személlyel, hogy bár be tudna úszni érte, de nem fogja megmenteni, mert régebből ismerik egymást, és megérdemelné, hogy megfulladjon. A gipszet viselő személy ezt meghallván felszólítja az úszómestert, hogy mentse meg a fuldokló személyt, az úszómester azonban ismét kijelenti, hogy felőle meg is fulladhat. A gipszet viselő személy erre reagálva lefogja az úszómester jobb karját a bal kezével, és jobb kezét ökölbe szorítva két ütéssel méri az úszómester fejére, amelynek következtében az úszómester orra eltörik, majd ismét felszólítja az úszómestert, hogy mentse meg a fuldokló személy életét. Az úszómester ezt követően beúszik és megmenti a fuldokló személy életét, majd feljelentést tesz a gipszet viselő személy ellen.

Ebben a nyilvánvalóan elméleti és a gyakorlatban nehezen előfordulható helyzetben a gipszet viselő személy jogos védelmi helyzetben cselekedett, hiszen bár az úszómestertől függetlenül alakult ki az úszó életét veszélyeztető helyzet, az úszómester a foglalkozásából adódó kötelességét nem kívánta tevékenységével megvalósítani, tehát mulasztott. Ebben a helyzetben azonban nem a támadást közvetlenül megelőző helyzetről van szó, az úszómester mulasztása ugyanis maga a „*jogtalan támadás*”. A támadás intézettnek tekinthető, ennek jellege abból adódik,⁷⁰ hogy a fuldokló személy életét meg tudná menteni, de ezt elmulasztja, a cselekménye jogtalansága pedig a rá vonatkozó foglalkozási szabály elmulasztásában fedezhető fel.⁷¹

Álláspontom szerint a jogos védelmi helyzetet előidéző jogtalan támadás bizonyos esetekben megvalósulhat mulasztással is, ehhez azonban speciális körülmények fennállása szükséges. Kiemelendő az az észrevétel, amely alapján a támadást nem szabad összetévesztetni a jogtalan támadást közvetlenül megelőző helyzettel, azonban úgy gondolom megfontolásra ad alapot, hogy a támadás a közvetlen veszélyhelyzet megakadályozásának elmulasztásával is megvalósítható, ezáltal intézettnek tekinthető,

⁷⁰ 4/2013. számú BJE határozat: „*Intézett a támadás akkor, ha az elkövető valamely, a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte.*”

⁷¹ Amennyiben a gipszet viselő személy mellett mások is lennének az uszodában, és senki sem segítene a fuldokló személynek, őket álláspontom szerint segítségnyújtás elmulasztása miatt lehetne felelősségre vonni – ennek bizonyítása azonban rendkívül problémás lenne.

emiatt érdemes lenne a törvényszövegen módosítást eszközölni, hiszen nemcsak tevékenységgel elkövethető a jogtalan támadás, hanem mulasztással is.

Egyetértve azon állásponttal,⁷² amely szerint a törvényszövegben szereplő „*jogtalan támadás*” kifejezés helyett pontosabb, emiatt helyesebb és indokoltabb lenne a „*jogtalan cselekmény*” szókapcsolat használata, úgy vélem a 4/2013. évi BJE vonatkozó rendelkezése megfelelő iránymutatásként szolgálhat a polémia eldöntésére vonatkozóan.

4.3.2. LAKÁSBA TÖRTÉNŐ JOGTALAN BEHATOLÁS

[...] „b) az a lakásba

ba) éjjel,

bb) fegyveresen,

bc) felfegyverkezve vagy

bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy[...]”

Elismerve az elmúlt évek bűncselekményeiből levonható konklúziókat, a törvényalkotó törekedett lakásban tartózkodó személyek védekezési lehetőségeit kiszélesíteni, amely törekvés megalapozottnak tekinthető. A lakás és az éjjel fogalmát a bírói gyakorlat alakította ki, a csoportosan, fegyveresen, valamint felfegyverkezve történő elkövetésről a 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 3., 5. és 6. pontjai adnak iránymutatást.

Érdekes azonban, hogy a magánlaksértés minősített esetei változtatás nélkül találhatók meg a jogos védelem törvényi vélelmében. Ugyanis ameddig a magánlaksértésnél a gyakorlat alapján kijelenthető, hogy ezek a feltételek változtatás nélkül elfogadhatóak, a jogos védelmi cselekmény eseteivel összefüggésben részletesebb iránymutatást igényelne a jogalkalmazó, és ezzel kapcsolatban a 4/2013. számú BJE sem ad kielégítő választ, a támadó szándékáról ugyanis az alábbi módon rendelkezik:

„Az e törvényi feltételek mellett megvalósuló – mindig aktív magatartással elkövetett – jogtalan támadások esetén a támadó konkrét szándékának további vizsgálata szükségtelen”

A jogalkotó és a Kúria ezzel a megoldással a jogos védelmi helyzetet olyan mértékben tágitja, amely álláspontom szerint túlzó. Ugyanis attól, hogy a lakásba példának okáért éjszaka jogtalanul behatolnak, még nem feltétlenül következik be ténylegesen a személy

⁷² BELOVICS: i. m. 205. o.

elleni támadás is, elég csak a besurranó tolvajok tevékenységére gondolni. A törvényszöveg és az ehhez kapcsolódó jogegységi határozat azonban különösebb részletezés nélkül az élet védelmével teszi egyenlővé a lakásba történő jogtalan behatolást. Ez bár jogpolitikai szempontból és a társadalom részéről is indokolt, úgy vélem aggályokat vethet fel; ez az álláspont lehetővé teszi a tisztán vagyron ellen irányuló támadás esetén elkövethető szándékos emberölést is a jogos védelem határain belül.

Elismerve azt a tényt, hogy számos esetben közvetlenül a lakásba behatoláskor az ott tartózkodó személy már tényleges életveszélyes helyzetbe kerülhet, úgy vélem, a szükségesség vizsgálatának elvetése a lakásba történő jogtalan behatolás esetén problémásnak tekinthető. A lakás fogalma ugyanis rendkívül széles kategória, a lakások eltérő építési jellegéből adódóan teljesen életszerűen kialakulhat egy olyan szituáció is, amelynél bár a lakásba jogtalanul behatoltak, a lakásban tartózkodó személy valamilyen körülménynek köszönhetően egyáltalán nincs kiszolgáltatott helyzetben, sőt jelentős erőbéli vagy akár fegyveres fölényrel is rendelkezik a támadóval szemben.

Ilyen szituáció lehet az ajtó feltöréséhez használt pajszerrel a kezében értéktárgyak után kutató betörő esete, aki abban a tudatban tört be egy kétszintes családi ház alsó szintjére, hogy nem tartózkodik senki sem otthon. Azonban a tulajdonos a felső emeleten aludt, a zajokra felébredvén magához vette az engedéllyel tartott löfegyverét, és az alsó szintre osonva hátulról három darab célzott lövést adott le a betörő fejére.

A példából kitűnik, hogy a törvényi vélelemtől elvonatkoztatva a tulajdonosnál sem az élet elleni támadás veszélye, sem az ijedtségből vagy menthető felindulásból való túllépés nem állapítható meg, ellenben szándéka *dolus directus* ölési szándéknak lenne tekintendő abban az esetben, ha a jogos védelem nem lenne megállapítható, és a bűnösségét kívánnánk megvizsgálni. Ennek ellenére a törvényszöveg alapján jogos védelemben cselekedett a tulajdonos akkor is, ha ez az eset délután történt, hiszen a pajszer minősíthető az élet kioltására alkalmas eszköznek, és a betörő szándéka a törvényi vélelem alapján nem vizsgálható.

Hasonló példákat könnyedén ki lehet találni, a törvényi rendelkezés alapján tehát érezni lehet, hogy a törvényi vélelem ezen része rendkívül problematikusnak tekinthető. A bírói gyakorlat feloldhatná ezt akár az arányosság vizsgálatával is, azonban a Kúria a 4/2013. számú BJE határozatban kinyilatkoztatott állásfoglalása alapján kijelenthető, hogy az arányosság a szükségesség követelményén túl nem vizsgálendő:

„A 15. Irányelv III. részének 4. pontjában az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. Meghaladottá vált ugyanis annak vizsgálata, hogy »az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.« Ennek az elvárásnak törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás pedig tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Az előzőekben kifejtettekből következik, hogy a meg nem jelenített fogalom a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel.”

4.3.2.1. AZ ARÁNYOSSÁG

Az arányosság kérdéskörével kapcsolatban már a jogos védelem új törvényszövegét megelőző kodifikációs vitával összefüggésben is a büntethetőségi akadályok rendszerének forrongásáról és a büntetőjogászok közötti, jogos védelemmel kapcsolatos konfrontációkról lehetett olvasni.⁷³

A jogirodalomból az arányosság vizsgálata mellett és ellen is számtalan érvet lehet felsorolni. Az arányosság követelményét egyes szerzők a vagyontárgyak védelme következtében fellépő jogi tárgyak közötti heterogenitásából adódóan összehasonlíthatatlannak, ezáltal teljesen elvetendőnek tartják,⁷⁴ ezzel szemben más szerzők erre a véleményre reflektálva meggyőzően levezették, hogy a jogi tárgyak heterogenitása nem feltétlenül jelent megoldhatatlan problémát a büntetőjog tekintetében.⁷⁵ A 4/2013. számú BJE azonban eldöntötte a polémiát a szükségesség feltételein túl történő arányosság vizsgálatának elvetésével.

Ez a rendelkezés azonban álláspontom szerint újragondolást igényelne, a jogalkotó és a Kúria döntése is hiányosnak tekinthető, a jelenlegi szabályozás ugyanis azzal, hogy a lakásba meghatározott körülmények megléte esetén történő jogtalan behatolást is az emberi étellel teszi arányossá, lényegesen több teret biztosít a jogos védelemmel való visszaélés lehetőségére.

A jogtalan támadással szemben kifejtett cselekményt elkövető személy számára a törvényi védelem kötelezően elvárható, azonban hiányosnak tartom a jogforrási

⁷³ TÓTH: i. m. uo.

⁷⁴ UJVÁRI: i. m. 130-134. o.; Hasonló fenntartások olvashatóak ki KÓNYÁNÉ KUTRUCZ KATALIN: Szükséges-e az arányosság a jogos védelemhez c. cikkéből is. In: Magyar jog, XXXII. évfolyam, 10. szám, 1985.; 874. o.

⁷⁵ BELOVICS ERVIN: Gondolatok a jogos védelem körében kifejthető védelmi cselekményről. In: Rendészeti szemle, 2007. 55. évfolyam, 7-8. szám; 105-123.o.

rendelkezéseket, a szándék ugyanis releváns körülmény bármely büntetőjogilag értékelendő cselekmény kapcsán, a jogos védelemtől pedig a szükségesség vizsgálata lakásba történő behatolás esetén véleményem szerint nem választható el.

A hatályos szabályozás azonban egyes esetekben a jogos védelemmel összefüggésben mellőzi a jogtalan „támadást” kezdeményező személy szándékának vizsgálatát, valamint a jogos védelmi helyzetben lévő személy védekezési cselekményének szükségességének vizsgálatát is egyes körülmények megléte esetén a lakásba történő jogtalan behatolással összefüggésben.

Ha elfogadjuk, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége, büntetendősége és a bűnösség együttes megléte a bűncselekmény megvalósulásának feltételei,⁷⁶ akkor kijelenthető, hogy a jogos védelem megítélése esetén – teljesen ésszerű okokra visszavezethetően – a jogtalan támadással szembeni elhárító cselekmény miatt nem vonható felelősségre a védekezési cselekményt kifejtő személy a cselekmény diszpozíciószerű megvalósulása ellenére sem.

Ennek a megítélése azonban rendkívül nehéz feladat lesz a jogalkalmazó számára a jogos védelmi helyzet kiterjesztésének következtében. Ugyanis a jogtalan támadással szemben védekezési magatartást kifejtő személy esetében a bizonyítási akadályok miatt nehezen lesz elbírálható a szükségességhez kapcsolódó arányosság és a védelmi szándék is, ha például a lakásába éjszaka behatoló személy sérelmére olyan körülmények között követ el emberölést, amely cselekményt a körülmények együttes vizsgálata alapján egyébként az egyenes emberölési szándék jellemezne. Felvetődik tehát a kérdés a védekezési magatartás és a szükségesség vizsgálatával kapcsolatban: hol húzható meg a határa a Btk. által létrehozott törvényi vélelem esetén a védelmi helyzetben cselekvő személy védekezési cselekményének?

A jelenlegi szabályozás alapján ugyanis a cselekmény törvényességi oldalról elfogadható abban az esetben is, ha a védekezési cselekményt megvalósító személy szándékosan, egyenes ölési szándékkal követ el emberölést a lakásába éjszaka jogtalanul behatoló személy sérelmére úgy, hogy a jogtalan behatolást elkövető személy szándéka nem irányult testi sértés elkövetésére vagy bármilyen más, élet elleni cselekmény végrehajtására. További problémát vethet fel, hogy a lakások különbözőségéből adódóan életszerűen

⁷⁶ BLASKÓ: i. m. 151. o.

előfordulhat olyan szituáció, amelyben a törvényalkotó által létrehozott absztrakt jogos védelmi szituáció igazságossági szempontból erősen kérdésessé válhat.

Vizsgáljuk meg például az alábbi elképzelt helyzetet: egy „L” alakú házban a 23:25-kor elektronikus könyvet⁷⁷ olvasó személy hallja, majd látja is, hogy az épület másik részébe jogtalanul behatolnak; ekkor van ideje megfigyelni a támadót, tehát észleli, hogy a behatoló kizárólag vagyontárgyakat kezd el keresni a kezében lévő zseblámpa segítségével, a lakás egy másik, távolabbi szobájában. Az elektronikus könyvet leteszi, majd a sötétben előkeresi a szomszéd szobában tárolt vadászpuskáját, és a behatolóra célozva az ablakon keresztül öt darab célzott lövést ad le, felszólítás nélkül. Három lövedék eltalálja a behatolót, belehal sérüléseibe.

A fenti példában ismertetett cselekménysorozat megtörténte esetén a jogos védelmi helyzet fennállásának kétségbevonása az Alaptörvény és a Btk. alapján csak bizonyos feltételek megléte esetén lehet indokolt,⁷⁸ általánosan pedig a körülmények figyelembevételével kijelenthető, hogy a lakását védő személy jogos védelmi helyzetben, törvényesen járt el.

Az igazságosság és a törvényesség esetleges szembenállásának feloldására a bírói gyakorlat eddig megfelelően tudott reagálni a mérlegeléséből adódó mozgásterének köszönhetően, ennek ellenére az a véleményem, hogy a jogos védelem vonatkozásában a jelenlegi Büntető Törvénykönyv olyan tökéletesen azonosul az Alaptörvény önvédelemre vonatkozó részével, hogy a bíróságokat köti a törvényesség elve; a törvényalkotó által meghatározott jogos védelemre vonatkozó megdönthetetlen vélelem eseteiben a bíróságoknak nincs felhatalmazásuk a szándékos emberölést elkövető személyek felelősségre vonására.

4.3.3. A LAKÁSHOZ TARTOZÓ BEKERÍTETT HELYRE TÖRTÉNŐ JOGTALAN BEHATOLÁS

[...] „c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.”

A törvényi vélelem záró részének megalkotásakor a törvényhozó szintén a vagyon védelme érdekében történő támadás elleni fellépés jogosultságát kívánta megteremteni. A jogszabályban ugyanis nincs külön meghatározva, hogy kizárólag személy elleni támadás

⁷⁷ Tehát a lámpa le van kapcsolva a szobában

⁷⁸ Minden esetben speciális kivizsgálásra adhat okot, ha a két személy bizonyíthatóan ismerte egymást.

esetén alkalmazandó a vélelem, tehát vonatkozó rendelkezés hiányában a jogos védelem megállapításához elég az is, ha vagyron elleni támadás történik. Az előző pontban bemutatott fenntartásaim a szabályozásnak ezzel a részével kapcsolatban is fennállnak, hiszen ismét egy olyan egzakt fogalom megalkotása történt, amely számos esetben nem tükrözi az életben természetes jelleggel előforduló cselekményeket, túlzóan felnagyítja azokat.

*„Az esti szürkületben az útja lerövidítése céljából a kerítés drótjai között puszkájával átbújó, s ezért a tulajdonos által szitává lőtt vadász”*⁷⁹ példája jól szemlélteti a jogos védelem által eltörölt védekezési határok problémáját. Természetesen minden esetben kizárólag a körülmények figyelembevételével állapítható meg a jogos védelmi helyzet, azonban a jelenlegi szabályozásból következően az előbb említett példában a vadászt lelövő személy jogos védelmi helyzetben cselekedett, annak ellenére is, hogy a jogtalanul „támadó” személy – azaz a vadász – cselekményéből nyilvánvalóan hiányzott a támadási szándék. A törvényi vélelem túlzottan tág értelmezési lehetőségére vonatkozó gondolatmenetemet – ideértve az arányosság problémáját is – ezen törvényrészre *mutatis mutandis* fenntartom, álláspontom szerint a törvényi vélelem lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás része csak abban az esetben lehetne elfogadható, ha a törvényszövegbe beemelésre kerülne a személy elleni támadás veszélye is az alábbi módon:

[...] c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás, és a jogtalan támadás saját, illetve más vagy mások személye ellen is irányul”

A *de lege ferenda* javaslat a vagyron védelme érdekében a jogos védelemmel fennálló arányossági problémát nem oldaná meg, hiszen az arányosság vizsgálata nem lehetséges, azonban a módosítás az élet feltétlen védelmét szem előtt tartva indokolt lenne. A vonatkozó részre a 4/2013. számú BJE határozatban található közvetlenül fenyegető támadással kapcsolatban a rövid időn történő bekövetkezés lehetősége is helytálló, de úgy vélem indokolt ezt a közvetlenül fenyegető helyzetet a személy elleni támadásokra korlátozni.

4.4. JOGOS VÉDELEM IJEDTSÉGBŐL VAGY MENTHETŐ FELINDULÁSBÓL TÖRTÉNŐ TÚLLÉPÉSE

(3) „Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl.”

⁷⁹ TÓTH: i. m. 28. o.

A jogalkotó büntetendőséggel kapcsolatos akadályként említi a jogos védelem megítélésének kérdéskörét, és a törvényszöveg precizitását dicséri, hogy a 22. § (3) bekezdésben büntethetőségi ok esetkörébe tartozó akadályként tekint az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból történő túllépésre. Ez a módosítás a 2009. évi LXXX. törvény hatálybalépését követően került be a Büntető Törvénykönyvbe, az 1978. évi IV. törvényhez képest az új törvényszövegben ezen a ponton nem történt változás.

Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy a „szükséges mérték” fogalma miért maradt meg a hatályos Btk.-ban, hiszen az arányosság vizsgálatával már nem lehet összefüggésben, ez azonban értelmezési problémákat okozhat. Amennyiben ugyanis az arányosság vizsgálata „*meghaladottá vált*”, úgy a jogtalan támadás elleni védekezés során kifejtett cselekménynél az arányosság nem vizsgálendő; de akkor mit kell vizsgálnia a bíróságnak, ha nem a sérelem aránytalan mivoltát?

Ezt a kérdést a bírói gyakorlat fogja tudni tisztázni. A 4/2013. számú BJE határozat alapján az is megállapítható, hogy a törvényi védelem fennállása esetén a már ismertetett kivételektől eltekintve okafogyottá vált a túllépés vizsgálata, ugyanis a szükségességi kritérium előírása nélkül a jogos védelem nem léphető túl.

5. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI EGYEZMÉNYE ÉS A JOGOS VÉDELEM

A lakásba, illetve annak elkerített részére történő jogtalan behatolás törvényi véelmével kapcsolatban a védekezési cselekmény szükségességének hiánya által teremtett korlátlan védekezési lehetőségre vonatkozó rendelkezést nem találom megfelelőnek, ugyanis a törvényi véelem ezen részének szövegezéséből adódóan a jogszabályi háttér adott a lakásban vagy annak elkerített részén található javak akár fegyverrel, szándékos emberöléssel megvalósuló megvédésére akkor is, ha a lakásba jogtalanul behatoló személy a lakásban lévő személyekre vonatkozóan – a vagyontárgyaktól eltekintve – közvetlen veszélyt nem jelent. A vagyontárgyak ilyen mértékű védelmét nehezen tarthatom igazolhatónak, a szükségesség követelményrendszerétől való eltekintést önmagában a lakásba vagy az ehhez tartozó elkerített részre való behatolás esetén – az említett példák figyelembevételével – nem tartom helyesen megállapíthatónak, emellett úgy vélem, hogy az erkölcsi aggályok mellett a nemzetközi jog és a belső jog közti ellentéteket is keletkeztet.

Ugyanis már a nyomozó hatóság is a törvénnyel ellentétesen járna el akkor, ha az előbb taglalt, „L” alakú lakásba történő jogtalan behatolást mintaként hozó példában nem állapítaná meg a lakásban tartózkodó személy jogos védelmi pozícióját. Tekintve, hogy az Alaptörvény alapján sem vonható kétségbe a cselekmény, úgy gondolom, felmerülhet az igazságosság és a törvényesség ütközésének problematikája. Ezt az álláspontot alátámasztja az is, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében kifejezett tilalomként szerepel a szándékos emberölés minden formája, valamint az önvédelemmel szemben *„a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak”* követelménye.

Magyarországon az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményként az 1993. évi XXXI. törvényben került kihirdetésre az Európa Tanács által 1950. november 4-én, Rómában elfogadott megállapodás. Az Egyezmény részletes tartalmi ismertetésétől a tárgykörből adódóan el lehet eltekinteni, azonban érdemes megvizsgálni a vonatkozó rendelkezéseket:

„1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.

2. Az élettől való megfosztást nem lehet e Cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered:

a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;

b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;

c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.”⁸⁰

Látható, hogy az Egyezmény utal a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazása mellett a személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelmére is, mint az élettől való megfosztás lehetséges eseteire. Azonban a Büntető Törvénykönyv jogos védelmi szabályozása tekintetében ütközés fedezhető fel a nemzetközi Egyezménnyel, hiszen az élettől való *szándékos* megfosztás mellett a feltétlenül szükséges nem nagyobb erőszak – amely álláspontom szerint maga az arányosság – alkalmazása tekintetében is fenntartásokkal kezelendő az új Btk. jogos védelmi szabályozása.

A kollízióval kapcsolatban kiemelendő, hogy az Alaptörvény alapján „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját.”⁸¹ Ez a fajta összhang azonban álláspontom szerint sérül a Büntető Törvénykönyv jogos védelemre vonatkozó szabályozásával, az Egyezményben található tilalmak ugyanis bizonyos esetben nem érvényesülnek. Az Egyezmény jogállását tekintve nem minősül az Alaptörvény által megfogalmazott nemzetközi jogi kötelezettségnek, nem minősül *ius cogens* jellegű szabályozásnak. A nemzetközi jog más forrásainak megítéléséről azonban szintén találunk utalást az Alaptörvényben:

„Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”⁸²

Látható, hogy a nemzetközi jog más forrásait jogszabályban kötelező kihirdetni, nem történt ez másként az Emberi Jogok Európai Egyezményével kapcsolatban sem. Magyarország 1992. november 5-én ratifikálta a dokumentumot, és a már említett, 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki hazánkban. Tekintve, hogy ez a fajta transzformáció a klasszikus

⁸⁰ 1993. évi XXXI. törvény I. Fejezet 2. Cikk – Élethez való jog

⁸¹ Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdés.

Alkotmányjogászok között élénk polémia folyik annak eldöntéséről, hogy Magyarország dualista vagy monista szemléletű országnak tekinthető a nemzetközi szerződésekhez való viszonya alapján. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének jogállásából fakadóan a dolgozat kérdésköréhez közvetlenül nem kapcsolódik a vitatéma, emiatt részletesen nem kívánom ismertetni a pro és kontra álláspontokat a két nézettel kapcsolatban. Azonban a magyar rendszer sajátosságait jól szemlélteti KOVÁCS PÉTER tanulmánya. Lásd: KOVÁCS PÉTER: Nemzetközi szervezetek szankciós típusú határozatai magyarországi érvényesíthetőségének alkotmányjogi gyakorlata és problémái. In: BODNÁR LÁSZLÓ (szerk.): EU-csatlakozás és alkotmányozás. Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 2001.; 135. o.

⁸² Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdés

dualista felfogások alapján⁸³ is elfogadható lenne, úgy vélem vitán felül kijelenthető, hogy az Egyezmény a magyar belső jogrendszer részévé vált, annak szerves részét képezi.

Azonban ennek elfogadásával érdemes belegondolni, hogy az említett nemzetközi jog és belső jog közötti összhang hiánya fennáll-e. Az élettől való megfosztás kivételeinél ugyanis az Egyezmény egyértelműen utal az arányosságra, valamint élettől való szándékos megfosztás tilalmára; utóbbival kapcsolatban az ismertetett példák alapján kijelenthető, hogy megvalósítható a jogos védelemben lévő személy életének ténylegesen veszélyben léte nélkül is. Ez a két tény pedig az Egyezmény ismeretében problémásnak tekinthető.

Vitathatatlan ugyanakkor, hogy az Egyezmény sajátos jellegéből fakadóan az államok szabadon alkalmazkodhatnak az Egyezményhez, de nemcsak Magyarországon számít nóvumnak az ilyen jellegű szabályozás megjelenése, hanem Európa más országaiban is; érdemes megvizsgálni néhány ország büntetőjogi szabályozását a jogos védelemre vonatkozóan, hiszen a jogos védelem tekintetében előírt arányosság és a tisztán vagyon elleni támadásokkal szembeni fellépés mértéke ezekből a törvényszövegekből egyértelműen kiolvashatóak.

5.1. NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

5.1.1. SVÁJC

A svájci Btk. az alábbi módon szabályozza a jogos védelmet: „*Minden személynek, akit jogellenesen megtámadnak, vagy akivel szemben támadás közvetlen fenyegetettsége fennáll, illetve bármely más személynek is joga van az adott körülményhez képest arányosan védekeznie.*”⁸⁴

A svájci Btk. tehát az adott körülményekhez mért arányosságot – „*proportionnés aux circonstances*” – írja elő a jogos védelemmel kapcsolatban.

⁸³ A belső jog és a nemzetközi jog közötti különbségek alapjául szolgáló nézetek különbségét részletesen ismerteti NAGY KÁROLY. Lásd: NAGY KÁROLY: Nemzetközi jog. Püski Kiadó, Budapest, 1999.; 29-35. o.

⁸⁴ Code pénal suisse Art. 15. – Svájci Btk. 15. cikke alapján. Forrás: www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19370083/201401010000/311.0.pdf [Letöltve: 2014.03.15.]

5.1.2. NÉMETORSZÁG

A német Btk. a jogos védelmet szükséges védekezésnek – „*Necessary Defense*”⁸⁵ – nevezi, és erre vonatkozóan a 32. paragrafusban kifejti, hogy bármely személy, aki a cselekményét jogos védelmi helyzetben követi el, nem cselekszik jogellenesen, valamint azt is, hogy jogos védelem minden olyan cselekmény, amely szükséges a saját maga vagy más személye elleni közvetlen jogtalan támadás elhárításához.

A német Btk. a 34. paragrafusa, a „*szükségesség, mint indokolás*” tartalmazza az arányosságot a jogos védelemmel összefüggésben, meghatározott jogi tárgyak védelme érdekében ugyanis megengedi bizonyos cselekmények alkalmazását.

A 33. paragrafus, a „*túlzott szükséges védekezés*” és a 35. paragrafus, a „*szükségesség, mint mentség*” szabályai a túllépésre, valamint a bűnösség hiányának megállapítható eseteire vonatkoznak.⁸⁶

A jogos védelem követelményei között tehát megtalálható az arányosság, valamint a „*saját maga vagy más*” elleni támadás kritériuma is. A német büntetőjog szabályait részleteiben nem vizsgálva kijelenthető, hogy a jogos védelem megállapításához szükséges a személy ellen intézett közvetlen jogtalan támadás.

5.1.3. OLASZORSZÁG

A Codice Penale 2006-ban történt módosítása óta a jogos védelmi helyzet megítélése jelentős mértékben szélesedett, ugyanis a jogos védelemben lévő személy akár lőfegyverrel is felléphet a támadója ellen. Az olasz szabályozás dogmatikai sajátossága, hogy elvárja az arányosságot, valamint közvetlenül a jogos védelem után, ahhoz kapcsolódóan az 53. paragrafus alatt tárgyalja a hivatalos személy fegyverhasználatát.⁸⁷

A Codice Penale jogos védelemre vonatkozó szabályában szintén szerepel a bűncselekménnyel szembeni arányosság követelménye:

„[...] *Sempre che la difesa sia proporzionata all'offesa*”

Tehát abban csak abban az esetben beszélhetünk jogos védelemről, ha a védelem – védekezési cselekmény – arányos a bűncselekménnyel.

⁸⁵ A hivatalos, angol nyelvű fordítás alapján

⁸⁶ Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB) 32., 33., 34., 35. sections; német Btk. 32., 33., 34., 35. szakaszai alapján. A hivatalos angol nyelvű fordítás forrása: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StGB.htm#Alliv> [Letöltés ideje: 2014. 03.15.]

⁸⁷ Forrás: <http://www.altalex.com/?idnot=36653> [Letöltés ideje: 2014.03.10.]

5.1.4. FRANCIAORSZÁG⁸⁸

A Code Pénal alapján büntetőjogilag nem felelős az a személy, aki saját vagy más személye elleni jogtalan támadás esetén olyan cselekményt fejt ki saját vagy más személye jogos védelme érdekében a támadás előtt vagy a támadással azonos időben, amelyet a törvény által elrendelt jogos védelem tesz szükségessé, kivéve, ha nem áll fent arányosság az védekezésre használt eszköz és a támadás súlyossága között.

A törvénytörvény továbbá tartalmazza a vagyron ellen irányuló támadás részletes szabályozását is, ugyanis szintén nem vonható büntetőjogilag felelősségre az a személy, aki a vagyron ellen irányuló büntett vagy vétség befejezettségének megszakítása esetén olyan védekezési cselekményt valósít meg, amely arányos, feltétlenül szükséges, valamint nem szándékos emberölés.⁸⁹

A jogos védelem fennállását feltételezni kell akkor, ha a cselekmény éjszaka, lakásba történő betörést, erőszakos behatolást vagy csellel történő lakott helyre való bejutást akadályoz meg. Ezen túlmenően a Code Pénal a jogos védelmi helyzet fennállásának feltételezését írja elő az erőszakos lopás vagy kifosztás elleni védekezés esetében is.⁹⁰

A francia Btk. tehát rendkívüli részletességgel tartalmazza a jogos védelemre vonatkozó feltételek megállapítását. Az arányosság megléte mellett a törvénytörvény külön kiemeli, hogy a vagyron ellen irányuló büntettek vagy vétségek elleni fellépés korlátja az ún. „*l'homicide volontaire*”, azaz a szándékos emberölés.

⁸⁸ Franciaországban a jogos védelem részletes szabályozása ellen többen is felemlítették a hangjukat, legutóbb 2013-ban történt ilyen jellegű megmozdulás.

Lásd: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2515751/Jeweller-arrested-shooting-dead-career-criminal-threatened-storeowners-wife-handgun-latest-French-gem-raid.html> [Letöltve: 2014. 03.12.]

⁸⁹ Code pénal TITRE II De la responsabilité pénale; Chapitre II: Des causes d'irresponsabilité ou d'atténuation de la responsabilité, Article 122-5;

A francia Btk. II. fejezetén, a büntetőjogi felelősségen belül található III. fejezet, a felelősséget enyhítő okok c. fejezet 122-5. cikke alapján.

Forrás:

http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=A214D60C652B24EBCBCE622A5A0926F7.tpdjo13v_1?idArticle=LEGIARTI000006417218&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140312 [Letöltés ideje: 2014.03.12.]

⁹⁰ Article 122-6, a francia Btk. rendszerében azonos helyen helyezkedik el, mint a jogos védelem.

Forrás:

http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=592DAE1D8D0AD8E29DF88C38C81A30FE.tpdjo13v_1?idArticle=LEGIARTI000006417219&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140312 [Letöltés ideje: 2014.03.12.]

A nemzetközi kitekintés után megállapítható, hogy egyik vizsgált ország sem rendelkezik a magyar Büntető Törvénykönyvhöz hasonló törvényi szabályozással, teljesen egyedi a törvénytövegebe beemelt törvényi vélelem. Az Emberi Jogok Európai Egyezményére visszatérve fontosnak tartom kiemelni, hogy az Egyezmény nem vizsgálható olyan szigorú joglogikai rendszer alapján, mint a Büntető Törvénykönyv; ennek ellenére úgy gondolom, a nemzetközi jog sajátos jellegétől függetlenül is esetleges problémákat vethet fel a törvényi vélelem a szándékos emberölés tilalmára, illetve a személy ellen irányuló támadásokra vonatkozóan, emiatt az új Büntető Törvénykönyvben a jogos védelemmel összefüggésben megjelenő törvényi vélelem szembenállást mutat az Egyezménnyel.

6. DE LEGE FERENDA JAVASLAT A TÖRVÉNYI VÉLELEMRE VONATKOZÓAN

Fontosnak tartom kiemelni, hogy mind a négy bemutatott szabályozás megfelel az Emberi Jogok Európai Egyezményének az élethez való jog című fejezetében előírt követelményeknek, hiszen mindegyik szabályozásban felfedezhető a védelmi cselekmény arányosságának és szükségességének előírása, ezen túlmenően pedig kizárólag élet elleni támadások esetén ismeri el a jogos védelmi cselekményben elkövetett emberölés büntetlenségét a bemutatott törvényszövegek. Rendkívüli részletessége miatt a francia szabályozást tartom kiemelendőnek a felsorolt törvényszövegek közül annak ellenére is, hogy német jogtudomány az 1960-as évektől jelentős hatást gyakorolt hazánkra.⁹¹

A jogtörténeti áttekintés során ismertetett, ha úgy tetszik tradicionális jogos védelem szabályozása hazánkban a jelenlegi állapotában úgy vélem megfelelő, változtatást nem igényel, hasonlóan a beszűkült tudatállapotban történő túllépésre vonatkozó törvényszöveghez. A kitérés kötelezettség elvetését a családon belüli erőszak külön szabályozásának hiánya miatt indokoltnak vélem.

Álláspontom szerint a megelőző jogos védelem szabályozása joglogikai okok miatt nem indokolt a Büntető Törvénykönyvben, a bírói gyakorlat bizonyította, hogy megfelelően képes elbírálni a védelmi berendezések által okozott sérülések büntetőjogi megítélését.

Azonban a szituációs jogos védelem törvényszövege a már ismertetett okok miatt átgondolásra szorul.

Elismerve a törvényalkotó törekvését, valóban igény mutatkozik a személy elleni támadások és a lakásba, vagy annak elkerített részéhez tartozó területre történő behatolással megvalósított jogtalan támadások elleni védelmi cselekmények biztosítására. Ennek ellenére úgy gondolom, a javak védelme érdekében elkövetett védelmi cselekményekre vonatkozóan indokolt lenne egy határvonal meghúzása, ennek pedig álláspontom szerint az élethez való jog feltétlen védelmének kéne lennie. Természetesen nem indokolt, és nem is értek egyet a kánonjog által a középkorban előírt szigorral, de úgy vélem, hogy ameddig a jogtalan támadás kizárólag vagyontárgy ellen, vagy nyilvánvalóan nem élet kioltására irányul, addig ezt a támadást nem indokolt emberöléssel elhárítani.

Az általam javasolt törvényszöveg a szituációs jogos védelemre vonatkozóan, ezen szempontok figyelembevételével a következő:

⁹¹ BÉKÉS IMRE: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai. In: MOLNÁR JÓZSEF: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1994.; 10. o.

„(2) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező épségének vagy egészségének súlyos sértésére is irányult volna, ha

- a) azt személy ellen*
- aa) éjjel,*
- ab) fegyveresen,*
- ac) felfegyverkezve vagy*
- ad) csoportosan*
- követik el.*

(3) A jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

- a) az a lakásba*
- aa) éjjel,*
- ab) fegyveresen,*
- ac) felfegyverkezve vagy*
- ad) csoportosan*
- történő jogtalan behatolás és a jogtalan támadás saját, illetve más vagy mások személye ellen is irányul, vagy*

b) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás és a jogtalan támadás saját, illetve más vagy mások személye ellen is irányul.”

A javasolt módosítás az élet feltétlen védelme iránti követelmény mellett az Emberi Jogok Európai Egyezményének szövegezésére volt tekintettel. Az említett változtatások mellett ugyanis élet elleni jogtalan cselekményeket továbbra is el lehetne hárítani a támadó életének kioltásával, azonban a jogalkalmazó számára lehetőség lenne a nagyobb mértékű mérlegelésre, valamint minden emberöléssel végződő esetben vizsgálat tárgyát képezhetné a jogos védelmi cselekmény szükségessége, vagy adott esetben az ijedségből esetleg menthető felindulásból történő túllépés indokoltsága.

A lakáshoz, valamint a lakáshoz tartozó bekerített helyhez vonatkozó szituációs jogos védelmi helyzet létrehozására vonatkozó társadalmi igény nem vitatható. Azonban a visszaélések lehetőségének csökkentésére, és az élet feltétlen védelmének szem előtt tartásával indokoltnak érzem a törvényszöveget a vonatkozó rendelkezésekkel kiegészíteni.

7. ZÁRÓ GONDOLATOK

A történeti áttekintés után úgy vélem, hogy a jogos védelem jogrendszerének önállóságáról az emberöléstől való elválást követően érdemes beszélni. Ez Európa számos országában már a XVIII. században megtörtént, Magyarországon pedig csak a XIX. század második felében, a Csemegi-kódex hatálybalépésével valósult meg.

A hatályos szabályozással kapcsolatban problémásnak tartom a megelőző jogos védelemre vonatkozó rendelkezéseket, valamint a szituációs jogos védelem ennyire tág értelmezését.

A megelőző jogos védelemmel kapcsolatban úgy vélem, hogy a szabályozás mellett, hogy logikailag is nehezen egyeztethető össze a jogos védelem kialakult intézményével, rendkívül hiányosnak tekinthető. Ennek oka, hogy a biztonsági berendezések működési mechanikái az eszközök sajátosságaikból adódóan különböző jellegűek, emiatt azonban kétségtelenül nehéz olyan jogszabályt alkotni, amely megfeleltethető mindegyikre vonatkozóan. Azonban úgy gondolom, ez nem is a Büntető Törvénykönyv feladata. A szabályozásban kétséget kizáróan dicsérendő, hogy az emberölésre alkalmatlan jellegű eszközöket tilalmazza, de ez komoly problémákat vethet fel, hiszen egy közepes méretű verembe is bele lehet lépni úgy, hogy az esés következtében valaki az életét veszítse. A körülmények különbözőségéből és ezen berendezések működésének sajátosságaiból adódóan úgy gondolom, hogy a bírói gyakorlat különleges, erre vonatkozó törvényi háttér nélkül is helyesen tudná megítélni az ilyen jellegű eseteket.

A szituációs jogos védelem megalkotásával a törvényalkotó az élet védelmét tartotta szem előtt, hiszen a védekező fél részére bizonyos körülmények esetén korlátlan védekezési lehetőséget biztosít. Nem szabad ugyanakkor elfelejteni, hogy az élethez való feltétlen jog megilleti a jogtalan támadót is, és a védekezési feltételek kialakításában ennek a szempontnak is dominálnia kellene. Már a római jogban is elvárás volt a lakásba éjjel behatoló személyre a rákiabálás követelménye a védekező cselekmény kifejtése előtt, talán nem alaptalanul. A nem élet ellen irányuló és a tisztán vagyon elleni támadások kizárólag kivételes esetekben háríthatóak el emberöléssel, ezek a kivételes esetek pedig álláspontom szerint a jogos védelem túllépésének esetei, amelyre vonatkozóan a 22.§ (3) fogalmaz meg büntethetőséget kizáró okokat. A jogos védelemmel kapcsolatos törvényi védelem megalkotásával azonban ez a kitétel megszűnt, bizonyos esetekben a védekező személy attól függetlenül is kiolthatja a támadó életét, hogy a támadás ténylegesen veszélyt jelent a saját, más vagy mások életére, valamint az ijedtség és a menthető felindulás sem vizsgálendő.

A nemzetközi vizsgálat alapján az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez a kérdéskörrel kapcsolatban elemzett törvényszövegek illeszkednek, kiemelendő a francia szabályozás, a Code Pénal vonatkozó részeiben ugyanis a vagyon elleni támadás elhárítása érdekében kifejtett szándékos ölési cselekmény a törvényszöveg által tilalmazott.

Vitathatatlan, hogy a védekező személy pozíciójának erősítése indokolt, de érdemes lenne megfontolni a jelenlegi jogszabály módosítását; az élet feltétlen védelme elsődleges alapjog, erre számos nemzetközi szerződés, valamint a 23/1990. (X. 30.) AB határozat is felhívja a figyelmet.

8. IRODALOMJEGYZÉK

1. ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve, második átdolgozott és rövidített kiadás. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1909.
2. ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1920.
3. BÁRD Károly – [et al.]: Büntetőjog – Általános Rész. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2002.
4. BÉKÉS IMRE – [et al.]: A büntető törvénykönyv kommentárja - I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
5. BÉKÉS IMRE: Büntetőjog Általános rész második, hatályosított kiadás. HVGORAC, Budapest, 2003.
6. BELOVICS ERVIN: Az érték-érdek összeütközések mint a büntetendőséget kizáró okok. Doktori értekezés, 2007.
7. BELOVICS ERVIN: Gondolatok a jogos védelem körében kifejthető védelmi cselekményről. In: Rendészeti szemle, 2007. 55. évfolyam, 7-8. szám
8. BELOVICS ERVIN - [et al.] : *Büntetőjog I. - Általános Rész*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2012
9. BELOVICS ERVIN - [et al.] : *Büntetőjog II. - Különös Rész*, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2012.
10. BENTHAM, JEREMY: Theory of legislation, Vol. II.: Principles of the penal code. Boston, Weeks, Jordan, & Company, 1840.
11. BODNÁR LÁSZLÓ: EU-csatlakozás és alkotmányozás. Szegedi Tudományegyetem ÁJK, Szeged, 2001.
12. BODROGI KÁROLY: A büntetőjogilag releváns támadás fogalma. In: Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 5. szám
13. BORAI ÁKOS: A privátszféra védelme - elektromos árammal! In: Ügyvédek lapja, 1994/3. szám
14. BLASKÓ BÉLA: A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése. Főiskolai Figyelő Plusz - a Rendőrtiszti Főiskola tudományos folyóirata 1992/2. szám
15. BLASKÓ BÉLA: A bűnösség büntetőjogi, büntetőjog-tudományi problémái, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2004.
16. BLASKÓ BÉLA: A büntetőjog előtörténete, eredete, kialakulása és fejlődéstörténeti vázlata az ókortól a XVIII. század végéig, Budapest, 2011.

17. BLASKÓ BÉLA: Magyar büntetőjog - Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest – Debrecen, 2013.
18. BRUHÁCS JÁNOS: Nemzetközi jog I. – Általános rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2008.
19. DEGRÉ LAJOS: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910.
20. ERDŐ PÉTER: Egyházjog. Szent István Társulat, Elektronikus könyv, digitalizált mű kiadási éve: 2003.
21. FAYER LÁSZLÓ: Az 1843-iki Büntetőjogi Javaslatok Anyaggyűjteménye. I. kötet, MTA, Budapest, 1896.
22. FAYER LÁSZLÓ: A magyar büntetőjog kézikönyve. Franklin Társulat, Budapest, 1905.
23. FÖLDI ANDRÁS és HAMZA GÁBOR: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
24. FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris kiadó, Budapest, 2006.
25. GELLÉR BALÁZS – [et al.]: Békés Imre ünnepi kötet. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2000.
26. GROTIUS, HUGO: A háború és béke jogáról I. kötet. Pallas Stúdió – Attraktor Kft., Budapest, 1999.
27. HAJDU LAJOS: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971.
28. HAJDU LAJOS: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.
29. HOBBS, THOMAS: Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma, első kötet. Kossuth kiadó, Budapest, 1999.
30. HOLLÁN MIKLÓS: Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. In: Jogelméleti Szemle 2003/4. szám
31. JUHÁSZ ENDRE és GARAJSZKI FERENC: Indokolt-e a jogos védelem szabályozásának reformja. Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 10. szám
32. KÁDÁR MIKLÓS: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.

33. KÁDÁR MIKLÓS és KÁLMÁN GYÖRGY: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
34. KOVÁCS PÉTER: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.
35. KÓNYÁNÉ KUTRUCZ KATALIN: Szükséges-e az arányosság a jogos védelem. In: Magyar jog, XXXII. évfolyam, 10. szám
36. KÓHALMI LÁSZLÓ: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. Büntetőjogi Szemle 2012/3. szám
37. LOCKE, JOHN: Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.
38. LŐRINCZY GYÖRGY: Gondolatok a jogos védelemről. In: Magyar Jog, 2013. (60. évfolyam) 4. szám
39. LUDASSY MÁRIA: A Leviatántól a polgári kormányzatig. Hobbes és Locke államelmélete. Rubicon Online, 1996/4–5. szám
40. MADAI SÁNDOR: A csalás büntetőjogi értékelésének változásai. PhD értekezés, 2009.
41. MOLNÁR JÓZSEF: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1994.
42. NAGY BOLDIZSÁR és JENEY PETRA: Nemzetközi jogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
43. NAGY FERENC- TOKAJI GÉZA: A magyar büntetőjog általános része. Korona kiadó, Budapest, 1998.
44. NAGY FERENC: Gondolatok a jogos védelemről. Európai Jog 4. évfolyam 4. szám
45. NAGY KÁROLY: Nemzetközi jog. Püski Kiadó, Budapest, 1999.
46. NOGEL MÓNICA – [et al.] : A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban. In: Batthyány Lajos Szakkollégium Tanulmánykötete I., Győr, 2010.
47. OROSZ P. GÁBOR: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban. In: Jogelméleti Szemle 2003/2. szám
48. PLATÓN: Törvények - Platón összes művei kommentárokkal. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2008.
49. PÓLAY ELEMÉR: A római jogászok gondolkodásmódja. Tankönyvkiadó, 1988.
50. SARTORI, GIOVANNI: Demokrácia. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
51. SHAW, MALCOLM NATHAN: Nemzetközi jog. Complex Kiadó, 2008.
52. SZABÓ IMRE – [et al.]: Ius et legitimatio: tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008.

53. SZÉKELY JÁNOS: A jogos védelem. Doktori értekezés, MTA, Budapest, 1971.
54. SZÉKELY JÁNOS: A jogos védelem. Magyar jog és külföldi jogi szemle XVIII. évfolyam 10. szám
55. SZÉKELY JÁNOS: Egy betöltésre váró joghézag (A jogos védelem). Magyar Jog, XL. évfolyam 3. szám
56. TOKAJI GÉZA: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
57. TÓTH Mihály – [et al.]: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2001.
58. TÓTH MIHÁLY: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához. In: Büntetőjogi Szemle 2012/1. szám
59. UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem megítélésének elvi és gyakorlati kérdései. Doktori értekezés, 2008.
60. UJVÁRI ÁKOS: A jogos védelem alakuló szabályozása a Btk. kodifikációjának tükrében. In: Jogelméleti szemle 2010/1. szám
61. WIENER A. IMRE: Az átmenet büntetőjogának dogmatikája és filozófiája. In: Állam és jogtudomány, 1999. 3-4. szám
62. WIENER A. IMRE ÉS LAMM VANDA: Büntetendőség – büntethetőség. MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000.
63. WIENER A. IMRE: A Btk. Általános Része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézet Közlemények, Budapest, 2003.
64. ZLINSZKY JÁNOS: Római büntetőjog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
65. ZLINSZKY JÁNOS: A tizenkéttáblás törvény töredékei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.